

**A tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülésének
alapjogi és államszervezeti garanciái**

Jelige: „Laudande tamen voluntas”

- I. Bevezető
- II. A tisztességes eljáráshoz való jog alkotmányjogi aspektusai
 - 1) Szabályozása
 - 1.1 Nemzetközi szabályozás
 - 1.2 Magyar szabályozás
 - 2) A tisztességes eljáráshoz való jog jellemzői
 - 3) A tisztességes eljárás egyes elemeinek csoportosítása és alkotmányjogi értékelése
 - 3.1. Törvény előtti egyenlőség
 - 3.2. Eljáró szervekhez kapcsolódó elemek
 - 3.2.1. Törvényes bírótól való elvonás tilalma
 - 3.2.2. Eljáró szerv függetlensége, pártatlansága
 - 3.3. Eljáráshoz kapcsolódó elemek
 - 3.3.1. Eljárás nyilvánossága
 - 3.3.2. Eljárás ésszerű időtartama
 - 3.3.3. Döntéshez való jog
 - 3.3.4. Jogorvoslati jogosultság
 - 3.3.5. Anyanyelv használatának joga
 - 3.3.6. Kártalanításhoz való jog
 - 3.4. A büntetőeljárás sajátos alkotmányjogi garanciarendszere
 - 3.4.1. Ártatlanság vételeme
 - 3.4.2. Védelemhez való jog
 - 3.4.2.1. Fegyverek egyenlősége
 - 3.4.2.2. Tájékoztatás a vádról
 - 3.4.2.3. Védekezés megfelelő előkészítése
 - 3.4.2.4. Tárgyaláson személyes jelenlét és védőhöz való jog
 - 3.4.2.5. Favor defensionis esetei
 - 3.4.3. Önvádra kötelezés tilalma
 - 3.4.4. Fiatalkorúak különleges vételeme
 - 3.4.5. Kétszeres elítélés tilalma
- III. A bírósági szervezetrendszer átalakításának hatása a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesíthetőségére
 - 1) 2012 előtti szervezetrendszer
 - 2) Bírósági szervezetre vonatkozó új szabályok
 - 3) Kritikák, módosítás
- IV. A tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülése
- V. Felhasznált irodalom és jogforrások jegyzéke

I. Bevezető

A tisztességes eljáráshoz való jog elsődlegesen a bűnügyi tudományokhoz, különösképpen a büntető eljárásjoghoz kapcsolódó fogalomnak tekinthető, döntően annak kutatási körébe esik. Azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a büntető eljárásjog alapelveinek összhangban kell lenniük az alkotmányos renddel, Magyarország esetében az Alaptörvénnyel. Emiatt alkotmányjogi szempontból is érdemes figyelmet fordítani a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülésére, hiszen az igazságszolgáltatás, mint hatalmi ág nem megfelelő működése és ezáltal a tisztességes eljáráshoz való jog megsértése az állampolgárok jogainak olyan mértékű csorbítását eredményezheti, ami a jogbiztonság követelményét is veszélyeztetheti. A tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülése a bíróságok előtt félként megjelenők tapasztalatain keresztül alapvetően meghatározza e személyek joghoz való viszonyát.¹ Ezek az indokok is elegendőek lennének ennek a témakörnek az alkotmányjogi alapon történő vizsgálatához, ugyanakkor napjaink jogalkotási hulláma nem hagyta érintetlenül az igazságszolgáltatási rendszert sem, minek következtében a folyamatos jogszabály-módosítások során rendkívül bonyolulttá és gyakran követhetlenné teszik a hatályos jog tartalmának megismerését és megértését. Erre példa az új Alaptörvény, új bírósági szervezeti törvény, új bírói jogállásról szóló törvény és új ügyészégi szervezeti törvény. Mindezek okán **kiemelt figyelmet érdemel a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülésének az új szabályozási közegben történő vizsgálata.** Erre törekszik jelen dolgozat is.

¹ Dr. Morvai Attila: A bírói etika és a tisztességes eljárás. Magyar Jog 2007. 11. sz. 702-704. o.

II. A tisztességes eljáráshoz való jog alkotmányjogi aspektusai

1) Szabályozása

1.1. Nemzetközi szabályozás

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (PPJNE) 2. cikk 3. pontja deklarálja a hatékony jogorvoslathoz való jogot. A 14. cikke fogalmazza meg a bírósági eljárásban érvényesülő tisztességes eljáráshoz való jogot, annak ellenére, hogy a fogalmat mellőzi a szöveg. Az egyezségokmány a tisztességes eljáráshoz való jog részjogosítványait, elemeit illetve egyes elemeinek korlátozásának lehetőségeit fogalmazza meg.²

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (EJENY) 10. és 11. cikke tartalmazza a tisztességes eljáráshoz való jog szabályait, igaz a PPJNE szabályaihoz képest sokkal általánosabb és rövidebb megfogalmazásban.

Az Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről (Emberi Jogok Európai Egyezménye – EJEE) 6. cikke szabályozza a tisztességes eljáráshoz való jogot e fogalom használata mellett. Felépítése és fogalomhasználata jelentősen megegyezik a PPJNE fogalomhasználatával, csak az bővebben sorolja fel a tisztességes eljáráshoz való jog elemeit. Az 1. bekezdés büntető és polgári ügyekben egyaránt előírja a tisztességes eljárás általános követelményét, míg a 2. és 3. bekezdés a tisztességes eljáráshoz való jog büntetőeljárásban alkalmazandó speciális szabályairól rendelkezik.³ Az Európai Unió Alapjogi Chartájának VI. címe alatt tárgyalja az igazságszolgáltatással összefüggő jogokat. A cím 3 cikkéből (47-49) áll, ezek tárgyalják a hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jogot, az ártatlanság vélelmét és a védelemhez való jogot, illetve a bűncselekmények és büntetések törvényességének és arányosságának elveit.

A Charta VI. címe és az EJEE 6. cikke együtt adja azt az alapot, amelyre figyelemmel az európai tagállamok kialakíthatják azt a gyakorlatot, amely a tisztességes eljáráshoz való egyéni alapjog minimum standardjait biztosítja.⁴

A nemzetközi jogforrásokat tekintve egyértelmű, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülése nagyon lényeges kérdéskör, hiszen szabályozása minden nagy nemzetközi

² Chronowski Nóra – Drinóczi Tímea – Petrétei József – Tilk Péter – Zeller Judit: Magyar Alkotmányjog III. Dialóg Campus kiadó, Budapest-Pécs 2006 (2008, 2010) 269-270.o.

³ Dr. Kondorosi Ferenc: Emberi jogok és jogi kultúrák az Európai Unióban. Saldo kiadó, 2012. 45.o.

⁴ Samantha Cheesman: Tisztességes eljárás? Egy összehasonlító elemzés (fordította Sulyok Márton). In: A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika (szerk. Badó Attila). Gondolat kiadó, Budapest 2011. 65. - 90. o.

dokumentumban helyet kapott. Igaz, e szabályozások csak általánosságban határozzák meg érvényesülésének kötelező erejét. A PPJNE az a dokumentum, amelyik talán a legrészletesebben foglalkozik a kérdéskörrel és mutatja be a tisztességes eljáráshoz való jog elemeit.

1.2. Magyar szabályozás

A közelmúlt jogalkotási hullámának egyik jelentős állomása volt az Alaptörvény elfogadása és hatályba lépése, amely az 1949. évi XX. törvényt (a továbbiakban: Alkotmány) váltotta fel. Így tehát érdemes megnéznünk a két jogforrási hierarchia csúcsán lévő dokumentum szabályozását a tisztességes eljáráshoz való jog tekintetében. Az Alkotmány 57.§-a öt bekezdésben deklarálja az igazságszolgáltatással összefüggő eljárási jogok között a tisztességes eljáráshoz való jogot. Az (1) bekezdés szerint: „*A Magyar Köztársaságban a bíróság előtt mindenki egyenlő, és mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat, vagy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el.*” Ez a megfogalmazás teljesen egyezik a PPJNE 14. cikk 1. pontjában található követelménnyel. Azaz az Alkotmány sem használja a tisztességes eljárás megfogalmazását. Ugyanakkor a nyilvánosságra vonatkozó PPJNE 14. cikk 1. pontjában található korlátozások az Alkotmányban nem találhatók meg. Az Alkotmány 57.§ (2) bekezdése az ártatlanság védelmét, a (3) bekezdése a védelem jogát, a (4) bekezdés a nullum crimen sine lege elvét és az (5) bekezdés a jogorvoslati jogosultság elvét deklarálja.

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése szerint: „*Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.*” Az Alkotmányi törvény előtti egyenlőség megfogalmazásának hiánya csak látszólagos, hiszen az Alaptörvény már korábban a XV. cikkben szabályozza. A másik változás, hogy az „igazságos” jelző helyett a „tisztességes” jelző kapott helyet a szabályozásban. Így már *expressis verbis* tartalmazza a tisztességes eljáráshoz való jogot. Az ésszerű határidőn belül történő elbírálás követelményének beiktatásával a tisztességes eljáráshoz való jog újabb eleme nyert alaptörvényi szabályozást. Az alaptörvényi szabályozás azonban a tisztességes eljáráshoz való jogot nem csak a bírósági eljárásban érvényesülő jognak tekinti. Az Alaptörvény XXIV. cikk (1) bekezdése szerint „*Mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyeit a hatóságok részrehajlás nélkül, tisztességes módon és ésszerű határidőn belül intézzék. A hatóságok törvényben meghatározottak szerint kötelesek döntéseiket indokolni.*” Az idézett szabály szerint a közigazgatási hatósági eljárásban is érvényesülnie kell.⁵

⁵ Chronowski – Drinóczi – Petrétei – Tilk – Zeller: i.m. 270. o.

2) A tisztességes eljáráshoz való jog jellemzői

A tisztességes eljáráshoz való jog az emberi méltóságból levezethető alapvető jog.⁶ Ha az eljárások résztvevőit nem az eljárás alanyaiként, hanem sokkal inkább tárgyaiként kezelik, akkor ez oda vezet, hogy emberi méltóságról nem lehet beszélni. Az emberi méltóságnak nemcsak az emberek egymás közti viszonyaiban kell érvényesülnie, hanem az emberek és állam közötti viszonyokban is, ahol az állam hatalmi túlsúlyából következően e jog sokkal inkább ki van téve a megsértés veszélyének. Az alkotmányi szabályozásnál egyértelműen látszik a tisztességes eljáráshoz való jog szoros kapcsolata a törvény előtti egyenlőséghez való jogból eredő követelményekkel. Ezek a követelmények az egyenlő bánásmódot, egyenlőként kezelést jelentik.⁷

Az Alkotmánybíróság szerint az eljárás tisztességét „*az eljárás egészének és körülményeinek figyelembevételével lehet csupán megítélni. Ezért egyes részletek hiánya ellenére éppúgy, mint az összes részletszabály betartása dacára lehet az eljárás „méltánytalan” vagy „igazságtalan”, avagy „nem tisztességes”.*”⁸

A tisztességes eljáráshoz való jog korlátozásával kapcsolatban elmondható, hogy **teljes egészében nem, csak egyes elemei tekintetében korlátozható.** Ezzel kapcsolatban az az elvárás, hogy a részösszetevők korlátozása nem vezethet oda, hogy maga a tisztességes eljáráshoz való jogot kiürítse, és így az eljárás tisztességtelenné váljon.⁹

A korlátozás lehetséges indokai között lehetséges a személyes adatok védelme, személyiségi jogok védelme, de bizonyos esetekben az állami érdekek is előtérbe kerülhetnek a minősített adatok védelme kapcsán.¹⁰ A korlátozás az alapjog-korlátozás szabályai szerint érvényesülhet, így minden egyes részjogosítvány esetében egyenként vizsgálni szükséges, hogy korlátozható-e és milyen mértékben.

⁶ Chronowski – Drinóczi – Petrétei – Tilk – Zeller: i.m. 270 – 273. o.

⁷ Chronowski – Drinóczi – Petrétei – Tilk – Zeller: i.m. 270 – 273. o.

⁸ 6/1998. (III. 11.) AB határozat

⁹ Chronowski – Drinóczi – Petrétei – Tilk – Zeller: i.m. 270 – 273. o.

¹⁰ Chronowski – Drinóczi – Petrétei – Tilk – Zeller: i.m. 270 – 273. o.

3) A tisztességes eljárás elemeinek csoportosítása és alkotmányjogi értékelése

Az Alkotmánybíróság megfogalmazása szerint a tisztességes eljáráshoz való jog egy „jogcsokor”, melynek elemeinek együttes, az egész eljárás egészben történő vizsgálata tud választ adni az eljárás tisztességét illetően.¹¹ Azonban az elemek elkülönült vizsgálata mindenképpen szükséges és indokolt, hogy a tisztességes eljáráshoz való jogot megfelelően értékelni lehessen. Az alább tárgyalandó részösszetevők alkotják a tisztességes eljáráshoz való jog komplex jellegét. Ezek az elvek önmagukban is olyan jelentőséggel bírnak, hogy elkülönült vizsgálatuk is elegendő lenne egy dolgozat alapjául, így nem törekszem az elvek részletes bemutatására, de rövid ismertetésük elengedhetetlen a tisztességes eljáráshoz való jog garanciarendszerének megismeréséhez. A tisztességes eljárás elemeinek taxatív felsorolása ugyan nem lehetséges, azonban a legfontosabbakat szükségesnek látszik kiemelni. Az elvek csoportokba rendezése és a csoportok merev határokkal való rendezése első megközelítésben nem tűnik szerencsésnek, hiszen az elemek rendkívül nagy kölcsönhatásban állnak egymással. A könnyebb tárgyalhatóság végett azonban a PPJNE 14. cikkében felsorolt elemeket felhasználva, kibővítve az alábbiakban **csoportokba rendezem e jogokat és elveket**. Csoportosításom elsődleges szempontja az általános, azaz a minden eljárásban érvényesülendő és a speciálisan a büntetőeljárásban érvényesülendő többletkötelezettségek közötti elhatárolás. Az általános kategórián belül aszerint tettem különbséget, hogy az adott elv elsődlegesen az eljáró szervhez, vagy magához az eljáráshoz kapcsolódik.

3.1. Törvény előtti egyenlőség

A tisztességes eljáráshoz való jog szoros kapcsolatban áll a törvény előtti egyenlőséggel, azaz egyenlőként való kezelést, bánásmódot ír elő. Az Alaptörvény XV. cikke és a PPJNE 14. cikk 1. pont első mondata is megfogalmazza. Csoportosításomban is kiemelt helyet kapott, hiszen belátható, hogy a törvény előtti egyenlőség megsértésének súlyos hatásai lehetnek, mert az addigi bírói gyakorlat által meg lett határozva egy előre láthatóság, ami a jogbiztonság elvét szolgálja. Azonban ha a bíróság ettől a gyakorlattól akár negatív, akár pozitív irányban (azaz egy esetet a gyakorlati mércénél kedvezőbben illetve szigorúbban büntet, illetve értékel) indokolatlanul vagy megalapozatlan indoklással eltér, akkor a társadalom bizalma a bíróságokban az önkényes igazságszolgáltatás miatt megrendülhet. A tökéletlen jogalkalmazás következtében a jogszabályok autoritása is csökkenhet, amivel egy

¹¹ Sulyok Márton: „In All Fair-ness” avagy Igazság szerint... In: A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika (szerk.: Badó Attila). Gondolat kiadó, Budapest 2011. 91–133. o.

bűncselekmények elkövetésétől távoltartó faktor szűnhet meg, így kriminogén tényezővé válhat.

A Közigazgatási hatósági eljárások és szolgáltatások általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (továbbiakban Ket.) 2.§ (1) és (2) bekezdése kimondja, hogy

„Az ügyfeleket a hatósági eljárásban megilleti a törvény előtti egyenlőség, ügyeiket indokolatlan megkülönböztetés és részrehajlás nélkül kell elintézni.

(2) A közigazgatási hatósági eljárásban tilos minden olyan különbségtétel, kizárás vagy korlátozás, amelynek célja vagy következménye a törvény előtti egyenlő bánásmód megsértése, az ügyfél és az eljárás egyéb résztvevője e törvényben biztosított jogának csorbítása. Az eljárás során az egyenlő bánásmód követelményét meg kell tartani.”¹²

Az Alaptörvényben külön szabályozott törvény előtti egyenlőség szoros kapcsolata a tisztességes eljáráshoz való joggal, különösen a pártatlanság követelményével ebben a szabályozásban is egyértelműen megfogalmazódik. Nyilvánvaló, hogy ilyen többalanyú jogviszonyokban az egyik félnél megjelenő jogosultság a másik oldalon kötelezettségként, főként a jogosultság megsértésétől való tartózkodásban manifesztálódik. Jelen esetben az egyenlőtlen hatalmi súllyal rendelkező felek között nem lenne ésszerű ezt a szabályozási utat választani. Így helyesen a jogalkotó a hatalmi túlsúlyban lévő hatóság kötelezettségévé teszi az egyenlő bánásmód követelményének megtartását és minden ezt sértő intézkedést tilalmaz.

Az egyenlő elbánás követelményének jelentősége az egyes eljárások kapcsán abból is kiderül, hogy a nem állami jogalkalmazó intézmények előtti eljárásban is nevesített követelményként fogalmazódik meg. A választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény 27.§-a is kimondja, hogy *„A feleket a választottbíróági eljárás során egyenlő elbánásban kell részesíteni, és mindegyik félnek meg kell adni a lehetőséget, hogy ügyét előadhassa.*”¹³

3.2. Eljáró szervekhez kapcsolódó elemek

3.2.1. Törvényes bírótól való elvonás tilalma

Tulajdonképpen a törvényes bíróhoz való jog negatív megfogalmazása.

Történetileg a törvényes bíróhoz való jog a jogállamiság kialakulásához köthető, ahol az igazságszolgáltatás védelmére alkották a végrehajtó hatalom beavatkozásai ellen. Később ez a szemlélet a törvényhozó hatalommal szembeni követelménnyel bővült. Jelenleg a törvényes bíróhoz való jog szemlélete formális oldalról a törvény által alapított hatáskörrel és

¹² Ket. 2.§ (1) és (2) bek.

¹³ 1994. évi LXXI. törvény 27.§

illetékességgel rendelkező bíróság eljárásának követelményét, míg materiális oldalról olyan minőséget jelent, mint például a bírói függetlenség illetve pártatlanság.¹⁴ A formális oldalról történő megközelítésnek a magyar szabályozás eleget tesz, hiszen a 2011. évi CLXI. és CLXII. törvények határozzák meg a bíróságok szervezeti felépítését illetve a bírák jogállását, illetve az bíróságok hatásköréről és illetékességről az egyes eljárási törvények rendelkeznek, mint az 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban: Be.), illetve az 1952. évi III. törvény (továbbiakban: Pp.).

3.2.2. Eljáró szerv függetlensége, pártatlansága

Ez az elv, mint az előbbiekben láttuk a törvényes bíróhoz való jog materiális oldalát is jelenti. Henkel a bírói függetlenség négy irányát határozza meg. Szerinte a bírónak függetlennek kell lennie felfelé (hatalomtól való függetlenség), lefelé (a közvéleménytől), oldalirányban (bírótársaitól) illetve befelé (saját érzelmeitől).¹⁵ A bíró saját érzelmeitől való függetlensége problematikus lehet, hisz a bíró tárgyalóterembe belépve nem törölheti érzelmeit, és így mint egy gép hozzon döntést, amelyiknek egyik oldalán a tényállás megy be, a másikon pedig az eredmény jön ki. Adott esetben nagy szerepe van a bíró szubjektumának. Így véleményem szerint érdemesebb az utolsó kritériumot szűk értelemben felfogni, minek következtében a bíró saját magánéleti, előítéleti és egyéb, a felek megítélését egyébként megváltoztató érzelmeitől függetlenül elbírálni az elé kerülő ügyet.

Az Alaptörvény 26. cikk (1) bekezdése szerint: „*A bírák függetlenek, és csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélezési tevékenységükben nem utasíthatóak. A bírákat tisztségükből csak sarkalatos törvényben meghatározott okból és eljárás keretében lehet elmozdítani. A bírák nem lehetnek tagjai pártnak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet.*” Ez a § biztosítja a bírák független ítélezési tevékenységét. A másik két hatalmi ágtól való függetlenségét példázza még, hogy a bírákat a köztársasági elnök nevezi ki.¹⁶ A függetlenség biztosítására szolgál a bírák (az előzetes fogalmazói, titkári tisztség és a határozott idejű kinevezés után) határozatlan időre történő kinevezése.¹⁷

A függetlenség és a pártatlanság legtöbbször egymással összefüggésben kerül említésre, a két fogalom közötti különbség azonban tisztázást érdemel. A fentebb részletezett szabályozásból

¹⁴ Eser, Albin: A „törvényes bíró” és kijelölése a konkrét ügyben. Fordította: Dr. Pusztai László. http://www.freidok.uni-freiburg.de/volltexte/6259/pdf/Eser_A_toervenyes_biro.pdf (2012.06.17.)

¹⁵ Visegrády Antal: Az igazságszolgáltatás néhány jogfilozófiai problémája. http://epa.oszk.hu/02000/02065/00002/pdf/visegrady_az_igazsagszolg_nehany_jogfilozofiai_problemaja.pdf (2012.06.17.)

¹⁶ Alaptörvény 26. cikk (2) bekezdés

¹⁷ Rácz Attila: Alkotmányos alapelvek és a bírósági szervezet vitakérdései. Jogtudományi közlöny 2002. 9. sz. 373-377. o.

kiindulva a bíróság függetlensége a szervezeti értelemben vett önállóságát jelenti, a Henkel-féle felosztásból a felfelé, illetve oldalirányban való függetlenséget jelenti. A pártatlanság azonban a felekkel szembeni követelményként manifesztálódik. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint *„a bírói hatalom, amelyhez a bírói függetlenség kapcsolódik döntően az ítékezésben ölt testet. A bírói függetlenség az ítékezésre vonatkozik; a további státusbeli és szervezeti garanciák is a független ítékezéshez szükségesek. A bírónak mindenkitől – más bírótól is – függetlennek kell lennie, függetlenségét garanciáknak kell biztosítani minden befolyásolás ellen, származzék akár az külső hatalmi jogkör gyakorlásától, akár a bírósági szervezeten belülről. Az Alkotmánybíróság állandó és következetes álláspontja, hogy az Alkotmány 50. § (3) bekezdése alapján a minden külső befolyásolástól független bírói ítékezés feltétel nélküli követelmény, és lényegében abszolút alkotmányos védelem alatt áll.(...) Ez azonban természetesen nem jelenti a bírói hatalom korlátatlanságát. Maga az Alkotmány fogalmazza meg az ítélezési tevékenység törvényi alávetettségét, mint a bírói függetlenség alkotmányos korlátját. A bírói függetlenség egyedi aspektusában tehát a bíró szervezeti és státusbeli szabadságának garanciáját jelent, annak érdekében, hogy az egyedi ügyekben a jogviták eldöntése és a jogsérelmek orvoslása tárgyában hozott kötelező erejű és végrehajtható döntését mindenféle befolyásolástól mentesen, a törvények, illetve általában a jogszabályok alapján, belső meggyőződése szerint hozza meg.”*¹⁸

Az Alkotmánybíróság megfogalmazása szerint nem a bíróság, mint hatalmi ág a független, hanem az ítélező bíró. Azaz csak abban a helyzetben speciális a bírák helyzete, hogy az ügyek pártatlan eldöntését biztosítani lehessen.¹⁹

A pártatlanság követelményét az Alkotmánybíróság több ítéletében is megfogalmazza:

*„A pártatlan bírósághoz való alkotmányos alapjog az eljárás alá vont személy iránti előítéletmentesség és elfogulatlanság követelményét támasztja a bírósággal szemben. Ez egyrészt magával a bíróval, a bíró magatartásával, hozzáállásával szembeni elvárás, másrészt az eljárás szabályozásával kapcsolatos objektív követelmény: el kell kerülni minden olyan helyzetet, amely jogos kétséget kelt a bíró pártatlansága tekintetében.”*²⁰ Így a pártatlanság követelményének megtartását szolgálják a bíró kizárására vonatkozó szabályok.

A függetlenség és pártatlanság jogosultsággként való felfogása nem a bíróknak ad jogot a megfelelő munkakörülményekre, hanem a bíróság előtt félként megjelenőknek ad jogot arra, hogy ügyüket a bíróság tárgyilagosan, részrehajlástól mentesen bírálja el.²¹ Azonban ez az alkotmánybírósági álláspont az utóbbi időben csorbulni látszik és már a bíró oldalán

¹⁸ 19/1999 (VI.25.) AB határozat

¹⁹ Rácz: i.m. 376.o.

²⁰ 67/1995. (XII. 7.) AB határozat, 14/2002. (III. 20.) AB határozat

²¹ Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. Magyar Hivatalos Közlönykiadó. Budapest 2007.

jelentkező jogként is megjelenik.²² Mint korábban említettem az egyik oldalon megjelenő jogosultság a másik oldalon kötelezettséget jelent. Így a felek oldalán megjelenő jog a bíróság oldalán kötelezettséget keletkeztet, és hatalmi súlyából fakadóan a felek jogának biztosításában jelentkezik. Erre kitűnő példa a Pp. 1.§-a, mely szerint *„Ennek a törvénynek az a célja, hogy a természetes személyek és más személyek vagyoni és személyi jogaival kapcsolatban felmerült jogviták bíróság előtti eljárásban való pártatlan eldöntését az e fejezetben meghatározott alapelvek érvényesítésével biztosítsa.”*

E bíróság és tágabb értelemben vett hatóság oldalán jelentkező kötelezettségek konkrétabb megfogalmazásával találkozunk a Ket. 1.§ (2) bekezdésében:

„A közigazgatási hatóság a hatáskörének gyakorlásával nem élhet vissza, hatásköre gyakorlása során a szakszerűség, az egyszerűség és az ügyféllel való együttműködés követelményeinek megfelelően köteles eljárni. A hatóság ügyintézője jóhiszeműen, továbbá a jogszabály keretei között az ügyfél jogát és jogos - ideértve gazdasági - érdekét szem előtt tartva jár el.”

Látható, hogy az egyes ágazati részletszabályok körültekintően körülbástyázzák a hatóság illetve bíróság előtt félként megjelenő személyek jogát és a hatóságok illetve a bíróságok kötelezettségévé teszik ennek a jognak a biztosítását. Ennél a jognál említést érdemel a hatóságok, illetve bíróságok tájékoztatási kötelezettsége is annak okán, hogy ha a hatóság a felek valamelyikének tájékoztatást illetve segítséget nyújt, akkor a felek egyensúlyi helyzetében törés áll be és sérül a pártatlanság követelménye.²³

A Pp. a 7.§-ban megfogalmazza, hogy *„a bíróság - jogszabályban előírt esetekben - kérelemre segítséget nyújt ahhoz, hogy a fél jogai, illetve törvényes érdekei védelmében bírósághoz fordulhasson.*

(2) Az (1) bekezdésben foglaltak teljesülése érdekében a bíróság köteles a felet - ha nincs jogi képviselője - perbeli eljárási jogairól és kötelezettségeiről, valamint a pártfogó ügyvédi képviselőt engedélyezésének lehetőségéről a szükséges tájékoztatással ellátni. A bíróság jogszabályban meghatározott esetben és módon a felet - kérelmére - részben vagy egészben mentesíti a pervitellel összefüggő költségek előlegezése, illetve viselése alól.”

A fenti szabályozáshoz tartalmilag hasonlóan rendelkezik a Ket. is.²⁴

²² 33/2012. (VII. 17.) AB határozat

²³ Dr. Osztovits András: Új magyar Polgári perrendtartás szükségességéről. Magyar Jog 2010. 3. sz. 158-163.o.

²⁴ Ket. 5. § (1) A közigazgatási hatóság az ügyfél és az eljárás egyéb résztvevője számára biztosítja, hogy jogaikról és kötelezettségeikről tudomást szerezzenek, és előmozdítja az ügyféli jogok gyakorlását.

(2) A közigazgatási hatóság a jogi képviselő nélkül eljáró ügyfelet tájékoztatja az ügyre irányadó jogszabály rendelkezéseiről, az őt megillető jogokról és az őt terhelő kötelezettségekről, illetve a kötelezettség elmulasztásának jogkövetkezményeiről, továbbá a természetes személy ügyfél részére a jogi segítségnyújtás igénybevételének feltételeiről.

Véleményem szerint a tájékoztatáshoz, illetve segítségnyújtáshoz való jog ugyan korlátozhatja a pártatlanság követelményét, de megállapítható, hogy a felek általában jogi képviselő nélkül való eljárás során tarthatnak igényt a bíróság segítségnyújtására, ami hatékonyabb joggyakorlás érdekében ugyancsak tájékoztatásban tud megnyilvánulni. Így ha ezt mindkét fél számára azonos feltételekkel, a felek által kért és számukra szükséges mértékben végzik a hatóságok, akkor az megfelel a pártatlanság követelményének és hozzájárul a többi elv, így áttételesen a tisztességes eljáráshoz való jog hatékonyabb érvényesítéséhez.

Külön érdemes szólni a büntetőeljárásbeli szabályozásról, mert a büntetőeljárásban rendszerint nem egy másik természetes személlyel áll szemben a fél, hanem az állam büntetőigényével. Így az államot képviselő és azt megtestesítő hatóságoknak nem egy természetes személyek közötti jogvitát kell eldönteni, hanem az állam és egy természetes személy közötti vitában kell döntést hozni. A büntetőeljárás sajátos garanciarendszerébe tartozó, de a függetlenséghez kötődő szoros kapcsolódása miatt itt tárgyalandó a kontradiktórium elvének első része, azaz a vád, a védelem és az ítékezés viszonya. A Be. 1.§ kimondja, hogy *„A büntetőeljárásban a vád, a védelem és az ítékezés egymástól elkülönül.”* A kontradiktórium elvének érvényesülését segíti elő az a kizárás intézménye is.²⁵ E szabály által megakadályozható, hogy az a jogállamiságot sértő történelmi helyzet álljon elő, miszerint „a vádló legyen a bíró”.

Ugyanakkor az Alkotmánybíróság megállapította, hogy hivatalból történő bizonyítás, illetve hogy a bíró az ügyészt felhívja a vádirat hiányosságainak pótlására nem sérti a pártatlanság követelményét. Sőt, ez nem a vádlói funkciók bíró általi gyakorlása, hanem ezzel az intézménnyel a védelmi feladatok ellátását segíti elő. A hivatalból történő bizonyítékok beszerzése pedig a megalapozott döntéshez szükséges eszközök biztosítását jelenti.²⁶

(3) Jogszabály az ügy bonyolultságára tekintettel tájékoztatási kötelezettséget írhat elő a jogi képviselővel eljáró ügyfelek számára is.

(4) A közigazgatási hatóság a törvényben meghatározott korlátozásokkal az ügyfeleknek és képviselőiknek, valamint más érdekelteknek biztosítja az iratbetekintési jogot, jogszabályban meghatározott esetben közmeghallgatást tart, és döntését az érintettekkel közli. A hatóság ugyanakkor gondoskodik a törvény által védett titkok megőrzéséről és a személyes adatok védelméről.

²⁵ Herke Csongor – Hautzinger Zoltán: Büntető eljárásjogi alapkérdések. AndAnn kiadó, Pécs 2011

²⁶ 3242/2012. (IX. 28.) AB határozat.

3.3. Eljáráshoz kapcsolódó elemek

3.3.1. Eljárás nyilvánossága

A nyilvános tárgyaláshoz való jog a tisztességes eljárás egyik legfontosabb alapeleme.²⁷ A nyilvánosság biztosítja az igazságszolgáltatás működésének társadalom általi ellenőrzését, és amelynek célja a büntetőjog parancsainak, tilalmainak eljuttatása a közösséghez.²⁸ A nyilvánosság elvének is több eleme van, több szintéren és formában valósulhat meg, érintheti az eljárást, illetve a szervezetet is. A hatékony társadalmi ellenőrzéshez mindegyik elemet, a szervezetet érintő elemeket is vizsgálni kell.²⁹ Jelen dolgozatban a főként az eljárási törvényekben rögzített eljárási nyilvánossággal foglalkozom. Mindazonáltal megjegyzendő, hogy a büntetőeljárás szakaszai közül csak a tárgyalási szakban főszabály a nyilvánosság, a többi szakban nem. Mint korábban említettem a nyilvánosság korlátozására sor kerülhet. Ez abból is ered, hogy a nyilvánosság nem csak a fél joga, hanem a közösség joga is a bíróságok működésének ellenőrzése felett.³⁰ Már a PPJNE is foglalkozik a nyilvánosság korlátozásával. *„A sajtót és a nyilvánosságot ki lehet zárni a tárgyalás egy részéről vagy az egész tárgyalásról mind erkölcsi okokból, a demokratikus társadalom közrendjének, vagy az állam biztonságának védelme érdekében, mind akkor, amikor a felek magánéletének érdekei azt követelik, mindpedig a bíróság által feltétlenül szükségesnek ítélt mértékben, az olyan különleges körülmények fennállása esetén, amikor a nyilvánosság ártana az igazságszolgáltatás érdekeinek; azonban minden büntető vagy polgári ügyben hozott ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni, kivéve, ha a fiatalkorúak érdekei mást kívánnak, vagy ha az eljárás házassági jogvitára vagy gyermekek gyámságára vonatkozik.”*³¹ Magyarországon a Be. és Pp. is rögzíti ezeket az eseteket, azaz ad felhatalmazást a bírónak, hogy a tárgyalásról kizárja a nyilvánosságot, de itt is az ítélethirdetésnek nyilvánosan kell történnie.³² Elmondhatjuk, hogy **a transzparencia biztosítása érdekében a nyilvánosság követelményének megtartása különlegesen fontos kérdéskör.** Azonban a tárgyalásban részt vevő felek, illetve az ügy kapcsán felmerült állami érdekek gyakran összeütközésbe kerülnek a nyilvánosság elvével. Ilyenkor kézenfekvőbb a nyilvánosság elvét korlátozni,

²⁷ Dr. Baka András: A bírósági tárgyalások nyilvánossága. Magyar Jog 2010. 7. sz. 385-387.o.

²⁸ 58/1995 (IX. 15.) AB határozat. Lásd még Nagy Anita: Büntetőeljárást gyorsító rendelkezések az Emberi Jogok Európai Egyezményében, az Európai Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlásaiban, az Európai Unióban és a hazai jogalkotásban. 100-104. o .

²⁹ Navratil Szonja: Az igazságszolgáltatás nyilvánossága. In: A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika (szerk. Badó Attila). Gondolat kiadó, Budapest 2011. 156. - 179.o.

³⁰ Dr. Pócza Róbert: Bírói aktivizmus helyett tisztességes eljárást! Magyar Jog 2007. 4. sz. 223- 233. o.

³¹ PPJNE 14. cikk

³² Be. 237.§ (3), 239.§ (2), Pp. 5.§ (2)-(3)

természetesen csak a szükséges mértékig, hiszen a tisztességes eljáráshoz való jog elemei között nagyon kényes egyensúly áll fenn.³³ A korlát korlátja ez esetben az ítélet kihirdetésének nyilvánossága, amelynek zárt tárgyalás esetében is meg kell történnie. Ugyanakkor a nyilvánosság korlátozása esetében is a bíróságnak törvényesen kell eljárnia, hiszen, ha törvényes ok hiányában zárja ki a nyilvánosságot és a fellebbezés folytán a másodfokú bíróság ezt megállapítja, akkor az első fokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezi és a fórumot új eljárásra utasítja.³⁴ A gyakorlati tapasztalatok fényében megjegyzést érdemel, hogy a nyilvánosság nem tudja feladatát kellőképpen ellátni, hiszen a társadalom és a büntetőeljárás kapcsolata nem megfelelő.³⁵ **A társadalom széles rétegeihez leginkább azok a bírói ítéletek jutnak el, amelyeket a média eljuttat hozzájuk.** Ezek főként közszereplőkkel, vagy akár az egész ország állampolgárainak felháborodását kiváltó bűnesetekkel kapcsolatosak. A média által legjobban felkapott ítéletek, amelyekben a társadalom „elvárását” nem tükröző eredmény született. A bírónak ilyen esetekben rendkívül nehéz a munkájuk, hiszen a közvéleménytől való függetlenségük akár sérülhet is, ha a média által felkapott esetet kell szakszerűen eldönteniük. A bírósági ítéletek társadalmi kontrollja pozitívan is értékelhető lenne a transzparencia szempontjából, azonban mindenképpen sérelmesnek tartom, hogy a végrehajtó hatalom e társadalmi kritikákat felhasználva próbál befolyást gyakorolni az ítélelhozatalra és ezzel csorbítja a bíróságok függetlenségét.³⁶

A nyilvánosság elve nemcsak a bíróságok társadalom általi ellenőrzését segíti elő, hanem eljuttatja a társadalom számára a büntetőjog parancsait is. Ebben is jelentős szerepe lehet a médiának, de e tevékenysége nem zavarhatja a bíróság munkáját, hiszen ellenkező esetben a fél szempontjából az eljárás már nem minősülhetne tisztességesnek. A túlzott nyilvánosság éppen a tárgyalás zavarását idézné elő, és ezáltal éppen annak az eljárásnak a tisztességét csorbítaná, amelynek biztosítására egyébként hivatott lenne.³⁷ Érdemes figyelemmel lenni az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatára, ahol a nyilvánosság a tárgyalás a hallgatóság illetve a sajtó általi hallgatását jelenti. A média tevékenységét ugyanakkor az

³³ Baka: i.m. 387.o.

³⁴ Be. 373.§ (1) II. f)

³⁵ Antal Dániel: A nyilvánosság és büntetőeljárás. In: Studia Iuvenum Iurisperitorum (szerk. Drinóczi Tímea). Pécsi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Kar, Pécs 2010. 219-239.o.

³⁶ Az elmúlt időszak legfelkapottabb ítélete a Stohl, illetve a Damu-ügyek mellett a Cozma gyilkosság ítélete, ami a társadalom felháborodását váltotta ki. Ezt felkarolva az igazságügy miniszter kérte a Kúria elnökét a bírói gyakorlat felülvizsgálatára, mert szerintem az nem felel meg a társadalom elvárásainak. A Kúria elnöke ezt a kérést elutasította (szerintem teljesen jogosan), mondván, hogy a bíróság csak a törvényeknek van alávetve és nem a társadalom elvárásainak.

http://index.hu/belfold/2012/05/14/navracsics_a_fobirohoz_fordul_a_cozma-itelet_miatt/ (2012.06.17.)

http://index.hu/belfold/2012/05/18/darak_lepattintotta_navracsicsot/ (2012.06.17.)

³⁷ Baka: i.m. 387.o.

ügyről előzetesen kiadott sajtótájékoztató, az ügy rövid összefoglalása, széles internetes tájékoztatás és egyéb kiadványok és sajtószóvivők segítik.³⁸

Ezzel ellentétben a választottbíróági eljárás az 1994. évi LXXI. törvény 29. §-a szerint „*a választottbíróági eljárás - a felek ellenkező megállapodása hiányában - nem nyilvános.*” Ez az eltérés azzal indokolható, hogy a vitában részt vevő felek szabad akaratukból választották ezt az alternatív vitarendezési módot és ezáltal éppen az állami hatóságok eljárását akarták kikerülni. Ezen kívül a választottbíróági eljárásban a kijelölés szabályait figyelembe véve az egyik fél mindig gazdasági tevékenységgel hivatásszerűen foglalkozó személy;³⁹ ilyen személyek körében gyakran merül fel az üzleti titkok köre, amely esetében nem lenne szerencsés azt a nyilvánosság elé tárni.

3.3.2. Eljárás ésszerű időtartama

„Egy jogállam életképességének mércéje a társadalomnak a jogintézményekbe, az igazságszolgáltatásba vetett bizalma, amelynek a legfontosabb megalapozói a hitelesség és a hatékonyság. A bírói fórumok igénybevétele nagyban meghatározza az, hogy a várt eredményt milyen időn belül várhatja az, aki valamely ügyét jogi úton kívánja rendezni.”⁴⁰

Az idézet is kiválóan szemlélteti a tisztességes eljáráshoz való jog, különösen az eljárás ésszerű időtartamának a jelentőségét. Az egyénnek mindig komoly érdeke fűződik ahhoz, hogy ügyében minél előbb döntés szülessen, hiszen az igényének lezáratlanul hagyása a jogbiztonságot sértő állapotot eredményezhet.⁴¹ Az Alaptörvény XXVIII. cikke fogalmazza meg az ügyek ésszerű határidőn belül történő elbírálását a tisztességes eljáráshoz való joggal szoros kapcsolatban. Az ésszerű időtartam be nem tartása leggyakrabban az indokolatlanul hosszú eljárásokban manifesztálódik. Ilyenkor a jogbiztonságot sértő helyzet áll elő, hiszen a túlságosan elhúzódó ügyek kapcsán a félnél érdekmúlás állhat elő, illetve a szankció sem érheti el a kívánt eredményt. Így az ésszerű időtartam betartása miatt a jogalkotó az egyes eljárási szabályokba iktat be eljárási határidőket.

A Ket. 7.§-a tartalmazza, hogy „*a közigazgatási hatóság a költségtakarékosság és a hatékonyság érdekében úgy szervezi meg a tevékenységét, hogy az az ügyfélnek és a hatóságnak a legkevesebb költséget okozza, és az eljárás a lehető leggyorsabban lezárható legyen.*” Az eljárás ésszerű időtartama azt a követelményt támasztja a hatósággal szemben,

³⁸ Baka: i.m. 386.o.

³⁹ 1994. évi LXXI. törvény 3.§

⁴⁰ Nyilas Anna: A bíróság és a felek perceseletei a gyorsaság és hatékonyság szempontjából. Jogtudományi Közlemény 2009. 2. sz. 65-73.o.

⁴¹ Dr. Pócsa Róbert: A polgári eljárást gyorsító szabályok érvényesülése a gyakorlatban Magyar Jog 2006. 3. sz. 153-161.o.

hogy a lehető legrövidebb időn belül járjon el az ügyben. Ugyanakkor a hatóság számára nem elegendő, hogy a saját tevékenységét megfelelő időkorlátok közé szorítja, tevékenysége során az ügyfél számára is határidőket szab az eljárás mielőbbi befejezése érdekében. Jelen esetben az eljárás ésszerű időtartama összekapcsolódik a költséghatékonyság elvével; ennek jelző nélküli használata ugyanakkor felvet néhány problémát. A költséghatékonyság túlpörgetése és korlátok nélkülsége annak az esetnek a valószínűségét hordozza magában, hogy az eljárás a szakszerűtlenség irányába mozdul el.

A Ket. az általános eljárási határidőt 30 napban határozza meg.⁴² Ennél rövidebbet bármely jogszabály, hosszabbat csak törvény állapíthat meg. Ez is biztosítja, hogy a hatóságok az ügyek minél gyorsabb elbírálását megegyessék.

A polgári peres ügyekben ugyancsak fontos alapelv az ügyek lehető leggyorsabban történő elintézése.⁴³ A Pp. rendelkezéseit figyelve egyértelműen megállapítható, hogy ennek az elvnek a biztosítása szintén a bíróság feladata, sőt a bíróság feladatai között első helyen szerepel,⁴⁴ ugyanakkor az ésszerű határidő követelménye szintén a felek oldalán jelentkező jogosultságként található meg, habár a bíróság előnyét is szolgálja az elv betartása. Találhatóak támpontok az ésszerű idő meghatározásához, ám ezek meghatározása még inkább „gumifogalom” teszik az ésszerű határidő fogalmát. Az idő olyan nagy hangsúllyal vetődik fel polgári peres ügyekben, hogy külön hivatkozási alapot nyújt kifogás benyújtásához⁴⁵, vagy a jogorvoslati eljárásban, vagy ha ez utóbbi nem nyújt megoldást, akkor kártérítés követelhető. Ennek elbírálása kapcsán a soronkívüli eljárást rendeli alkalmazni a törvény.⁴⁶ Ugyanakkor a bíróság nem felróhatóságon alapuló, azaz objektív kártérítési felelősségét mégiscsak beszűkíti az előző szakasz utolsó mondata, miszerint az a fél nem hivatkozhat az eljárás ésszerű időtartamának be nem tartására, aki saját maga is hozzájárult ehhez.

A polgári eljárásban alapvető követelményként jelentkezik a Pp. 3.§ (1) és (2) bekezdéseiben foglalt rendelkezési elv, és ehhez szorosan kapcsolódóan a (3) bekezdésben foglalt tárgyalási

⁴² Ket. 33.§

⁴³ Pp.2. § (1) A bíróságnak az a feladata, hogy - összhangban az 1. §-ban foglaltakkal - a feleknek a jogviták elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához és ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát érvényesítse.

(2) A per befejezésének ésszerű időtartama a jogvita tárgyát és természetét, valamint az eljárás lefolytatásának egyedi körülményeit is figyelembe véve határozható meg. Nem hivatkozhat a per ésszerű időn belül történő befejezésének követelményére az a fél, aki magatartásával, illetve mulasztásával a per elhúzódásához maga is hozzájárult.

(3) Az (1) bekezdésben foglaltak teljesítésének elmulasztása esetén a fél - az alapvető jogait ért sérelemre hivatkozással - méltányos elégtételt biztosító kártérítésre tarthat igényt, feltéve, hogy a sérelem a jogorvoslati eljárásban nem orvosolható. Az igény elbírálása során a bíróság soron kívül jár el. A kártérítés megállapítását nem zárja ki, ha a bíróság nevében eljáró személynek az okozott jogsérelem közvetlenül nem volt felróható.

⁴⁴ Nyilas: im.: 65.o.

⁴⁵ Pp. 114/A-114/B §§

⁴⁶ Pócsa: A polgári eljárást... 154. o.

elv. Azaz a polgári perben az „ügy urai” a felek.⁴⁷ A rendelkezési elv azonban nem vezethet odáig, hogy a felek magatartása a hatékony pervezetést gátolja.⁴⁸ Ez ugyanis egy másik Pp.-alapelve, a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményét sértené.⁴⁹ Emiatt a bíró szerepe nő meg, aki „köteles megakadályozni minden olyan eljárást, cselekményt vagy egyéb magatartást, amely a jóhiszemű joggyakorlás követelményével ellentétes, így azt, amely a per elhúzására irányul, vagy erre vezethet.”⁵⁰

Az eljárás időtartamának legnagyobb részét a bizonyítási eljárás teszi ki, így annak hossza alapvetően befolyásolja az egész eljárás időtartamát.⁵¹ Annak ellenére, hogy a törvény az első tárgyaláson történő befejezés kívánalmát írja elő.⁵²

Ennek ellenére lehetőség van a törvény által a perek akár több éven át tartó elhúzására.⁵³ Érdeemes lenne az eljárás gyorsítása érdekében a határidők rövidítése és az elhúzás erőteljesebb szankcionálása.⁵⁴

Különlegesen fontos érdek az ügyek gyors elbírálására a büntetőeljárás kapcsán. A büntetőeljárás hátrányos helyzetű alanya, a terhelt érdeke kívánja különleges jelentőséggel az ügy minél gyorsabb elbírálását, hiszen a terhelt gyakran előzetes letartóztatásban van. Az ügy elhúzódása ennek az előzetes szabadságelvonásnak tulajdonképpen szankciós jelleget kölcsönöz, pedig az előzetes letartóztatásnak a célja nem a büntetés előre hozatala. A Be. meghatározza az előzetes letartóztatás maximális tartamát és garanciális intézmény, hogy a kiszabására csak bíróság jogosult, illetve az egy év utáni meghosszabbítására a felsőbb szintű bíróság jogosult. A jogerős ítélettel kiszabott büntetés tartamába az előzetes letartóztatás tartamát be kell számítani.⁵⁵

Az eljárás elhúzódásának a terhelt oldaláról történő értékelése mellett az állami érdek vizsgálata is kiemelkedő jelentőségű. Kérdésként merül fel, hogy a büntetés mennyire lehet hatékony, ha sok év elteltével az elkövetett cselekmény után történik a terhelt felelősségre vonása? A büntetés speciál- illetve generál-preventív célja ebben az esetben nem érné el a kellő hatást.

A különeljárások között kaptak helyet az olyan eljárási formák, amelyek az „általános” büntetőeljárásnál gyorsabban eredményeznek döntést. Ezek a bíróság elé állítás, amely a

⁴⁷ Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog. Osiris Kiadó Budapest 2010. 74-77.o.

⁴⁸ Nyilas: i.m. 69.o.

⁴⁹ Pócza: A polgári eljárást... 154.o.

⁵⁰ Pp. 8.§. (2) bek.

⁵¹ Nyilas: i.m. 70.o.

⁵² Nyilas: i.m. 65.o.

⁵³ Dr. Jobbágyi Gábor: A Polgári eljárás gyorsítása az eljárások elhúzásának és elhúzódásának megakadályozása Magyar Jog 2011. 2. sz. 103-106.o.

⁵⁴ Lásd részletesen erről: Jobbágyi. i.m.

⁵⁵ Herke Csongor: Az előzetes letartóztatás elméleti és gyakorlati kérdései. http://doktori-iskola.law.pte.hu/files/tiny_mce/File/Archiv2/Herke_Csongor_Tezisek.pdf (2012.06.18.)

leggyorsabb büntetőeljárási forma (30 napon belül sor kerülhet az ügydöntő határozat jogerőre emelkedésére), a tárgyalás mellőzése és a tárgyalásról lemondással való eljárás. A terhelt távollétében történő való eljárást szintén ide soroljuk, hiszen az eljárásnak gyakori oka, hogy a terhelt ismeretlen helyen vagy külföldön van. Erre nyújt megoldást a terhelt távollétében történő eljárás.⁵⁶

A büntetőeljárás gyorsítását célul tűző kormányzati elgondolások 2010 után újabb lendületet kaptak;⁵⁷ az ilyen irányú törekvések kapcsán született meg a 2011. évi LXXXIX. törvény az egyes eljárási és igazságszolgáltatást érintő egyéb törvények módosításáról. Ennek egyik legnagyobb visszhangot kiváltó intézkedése a kiemelt jelentőségű ügyek eljárási szabályainak rendezése volt. A törvény szerint a meghatározott kiemelt bűncselekmények (amelyeknek szankcionálásához jelentős állami érdek társul) soron kívüli elbírálása szintén az eljárás gyorsítását szolgálja.⁵⁸ A beiktatott eljárásnak azonban vannak alkotmányjogi szempontból kifogásolható elemei. Ezek az elemek a tisztességes eljáráshoz való jog más elemeit érintik, de a logikai egység érdekében tárgyalásuk ehelyütt elengedhetetlennek látszik. Ezek az elemek a Be. azóta 166/2011. (XII. 20.) AB határozattal alkotmányellenesnek minősített és megsemmisített Be. 17.§ (9) bekezdése, 554/G. valamint 554/J. §-ai.⁵⁹

A rendelkezések szerint az általános őrizet időtartama 72 óra, illetve a fogva lévő gyanúsított kihallgatására rendelkezésre álló idő 24 óra. Mindkét időtartam 2 nappal kibővíthető, így kérdéses, hogy az eljárás gyorsítását szolgálja-e az időtartamok meghosszabbítása. Azonban ahhoz nem férhet kétség, hogy e szabályok a tisztességes eljáráshoz való jog egyéb elemeit, így különösen a törvényes bíróhoz való jogot, a pártatlanság követelményét, a védelemhez való jogot, a fegyverek egyenlőségének a követelményét jelentős mértékben csorbítják.⁶⁰ Kérdés, hogy **az eljárás gyorsítása vajon olyan érdek-e amely megengedi a védelemhez való jog ilyen mértékű csorbítását?** Az Alkotmánybíróság válasza ebben a kérdésben helyeselhető, hiszen nem engedte meg a beavatkozást az egyébként is hátrányos helyzetű fél jogainak csorbítására.⁶¹

⁵⁶ Herke – Hautzinger: im. 157-164.o.

⁵⁷ <http://www.origo.hu/jog/lakossagi/20101130-gyorsitana-a-buntetoeljarasokat-a-kormany.html> (2012.06.18.)

⁵⁸ Be. 554/K § (1) bek.

⁵⁹ 17.§ (9) „Az eljárásra kiemelt ügyekben (Be. 554/B. §) az a bíróság is illetékes, ahol az ügyész - a legfőbb ügyész döntése alapján - az eljárás ésszerű időn belül való illetve soron kívüli elbírálásának biztosítása végett vádat emel.”

554/G. § „Kiemelt jelentőségű ügyben elrendelt őrizet legfeljebb százhusz óráig tarthat. Az őrizet első negyvennyolc órájában a terhelt és a védő érintkezése a konkrét ügy egyedi körülményei alapján az ügyész intézkedésére megtiltható. Az intézkedés ellen jogorvoslatnak nincs helye.”

554/J. § „Kiemelt jelentőségű ügyben fogva lévő gyanúsítottat hetvenkét órán belül ki kell hallgatni. Ha a kihallgatásra az őrizet első negyvennyolc óráján belül kerül sor, a védő a kihallgatáson akkor is részt vehet, ha az ügyész az 554/G. § alapján a terhelt és a védő érintkezését megtiltotta.”

⁶⁰ Tóth Mihály: Az Alkotmánybíróság határozata a kiemelt ügyek egyes büntetőeljárási szabályairól. Jogesetek Magyarázata 2012/2. sz. 10-19.o.

⁶¹ 166/2011. (XII. 20.) AB határozat

3.3.3. Döntéshez való jog

Itt akaratlagosan hagytam a döntés szót jelző nélkül. A bíróságnak nem célja az igazságos döntés vagy az igazság elérése, helyette a jogvita eldöntése. Az igazság fogalmát talán érdemes a Spiegelman-féle megközelítésben felfogni. Szerinte az igazság *„tisztességes eljárás alapján elért tisztességes eredmény”*⁶² Egy megfelelő garanciákkal körülbástyázott eljárás keretében létrejött eredmény, döntés állhat legközelebb a materiális igazság fogalmához.

A bírósághoz fordulás joga magában foglalja az ügyek érdemi elbírálásának garanciáját is. A hatásköri és illetékességi szabályok a hatóságok részéről nemcsak az ügyben való eljárási jogosultságot, hanem az ügy elbírálására vonatkozó eljárási kötelezettséget is jelentik. A személyek, akik bírósághoz fordulnak, remélik, hogy a bíróság az ügyüket eldönti, azaz érdemben jogerős határozatot fog hozni.

Ehhez kapcsolódik a büntetőeljárás hivatalból való eljárás elve, ami szoros kapcsolatban áll a büntetőjogi legalitás elvével. Ez alapján, ha fennállnak a bűncselekmény megvalósulásának feltételei, akkor az elkövetőt a törvényben meghatározott szankcióval kell sújtani.⁶³ Az állam szervei ennek érdekében megalapozott gyanú esetén kötelesek eljárást indítani és azt lefolytatni.⁶⁴

A Pp. az előző elvnel idézett 2.§ (1) bekezdésében az ésszerű időn belül történő befejezést fogalmazza meg. Ez a szakasz tehát nemcsak az ésszerű időn belüli eljárást, hanem annak tényleges eldöntését is jelenti.

A Ket. is hasonló megfogalmazást tartalmaz a 4.§ (1) bekezdésében, miszerint *„az ügyfeleket megilleti a tisztességes ügyintézéshez, a jogszabályokban meghatározott határidőben hozott döntéshez való jog és az eljárás során az anyanyelv használatának joga.”* Az idézett szakasz több elvet is magába foglal, azaz az általános tisztességes eljáráshoz való jogot, az ésszerű határidő követelményét, a döntéshez való jogot, illetve az anyanyelv használatának jogát.

A döntéshez való joghoz véleményem szerint szorosan kapcsolódik az indoklási kötelezettség elve. Ez azt jelenti, hogy ha az eljáró hatóság illetve bíróság már döntést hoz, akkor kellően indokolja meg, hogy mely tények, bizonyítékok alapján jutott arra a következtetésre, ami a döntés alapjául szolgált. Ez által az ügyfél, perben a felek és egyéb érdekelt megismerhetik, hogy a döntés miért az lett ami. Az indoklás felvázolja azt a logikai folyamatot, amely az ügyben döntést hozót elvezette a tényektől és bizonyítékoktól a

⁶² J.J. Spiegelman: Seen to be Done: The Principle of Open Justice. Idézi: Sulyok Márton: i.m. 95.o.

⁶³ Herke – Hautzinger: i.m. 16. o.

⁶⁴ Nagy Anita: i.m. 96.o.

végleges döntésig. Az indokolási kötelezettség emellett a jogorvoslati jogosultság érvényesülésének könnyítését is szolgálja, miszerint a fél illetve a vizsgáló fórum is látja azt a hibát a folyamatban, ami a hibás döntés megszületését eredményezte.⁶⁵ Így nem kell az egész eljárást az elejétől a végéig vizsgálni, elég azt az egy mozzanatot, logikai tévedést, rossz konklúziót helyesbíteni, ami az egyébként ezáltal következtelen, logikátlan döntéshez vezetett. Természetesen vannak olyan esetek, amikor az indokolásban olyan jelentőségénél fogva kiemelkedő súlyú hiba van, ami a felülbírálatra alkalmatlanná teszi, így az elsőfokú fórum új eljárása a szükséges. Példaként álljon itt a Be. 373.§ (1) bekezdés III. pontja: *„A másodfokú bíróság ... hatályon kívül helyezi az elsőfokú bíróság ítéletét, és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasítja, ha a bűnösség megállapítása, a felmentés, az eljárás megszüntetése, a cselekmény jogi minősítése vagy a büntetés kiszabása, illetve az intézkedés alkalmazása tekintetében az elsőfokú bíróság az indokolási kötelezettségének oly mértékben nem tett eleget, hogy emiatt az ítélet felülbírálatra alkalmatlan, vagy az első fokú ítélet indokolása a rendelkező résszel teljes mértékben ellentétes;”*

3.3.4. Jogorvoslati jogosultság

A jogorvoslati jogosultságról két értelemben beszélhetünk. Egyrészt beszélhetünk a jogorvoslatról, mint jogérvényesítésről egyes jogok megsértése esetén.⁶⁶ Másik értelemben pedig a határozatok jogorvoslatáról, azaz egy másik fórum általi felülbírálatáról. Jelen esetben csak e második értelmet fogom vizsgálni. Az Alaptörvény XXVIII. cikk (7) bekezdése szerint *„Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti.”*

Ez a megoldás felel meg a jogállamiság és jogbiztonság követelményének, amely teljesen szinkronban van a tisztességes eljáráshoz való joggal; ezt mi sem mutatja jobban, mint alaptörvényi elhelyezkedése, aholis ugyanabban a cikkben található. A döntési pozícióban lévő személy is ember, azaz tevékenységében benne van a hiba lehetősége. Ha e hiba folytán a félre sérelmes döntés születik, akkor a tisztességes eljáráshoz való jog és a jogbiztonság azt kívánja, hogy e sérelmes döntés ne maradhasson benn a rendszerben. Főleg hogy az átláthatatlan jogszabályok hálójában egy szakértő ember, a bíró is eltévedhet, nem csoda, hogy döntéshozói pozícióban lévő nem nagy szakértelemmel rendelkező ember is hozhat hibás döntést.⁶⁷ Természetesen, ha e hiba szándékos volt, akkor célszerű, hogy nem az első

⁶⁵ Turkovits István: A jogorvoslati jog jogelméleti aspektusairól. Miskolci Jogi Szemle 6. évf. 2. sz. 101 – 109.o.

⁶⁶ Nagy Anita: i.m. 113. o.

⁶⁷ Turkovits: i.m. 109.o.

döntést hozó hatóság, bíróság járjon el a jogorvoslat során, hanem egy attól elkülönült szerv. Bírósági eljárásban a jogorvoslat kapcsán megjegyzendő, hogy a hibák elkerülését jobban szem előtt tartva és a kiegyensúlyozottságot preferálva a fellebbezést elbíráló bíróság mindig tanácsban ítélkezik. Természetesen a hiba felismerését könnyíti meg az előző részben taglalt indoklási kötelezettség.

Jelentőségénél fogva eljárásjogaink részletesen szabályozzák a jogorvoslat igénybevételének lehetőségeit és a jogorvoslati eljárást is.⁶⁸

A jogorvoslathoz való jog jellege is rávilágít a tisztességes eljáráshoz való jog elemei illetve az alkotmányi elvek közötti rendkívül nagy kölcsönhatásra. A jogorvoslati rendszer kialakításánál (milyen típusú és mennyi jogorvoslati eszközt lehessen igénybe venni) ügyelni kell arra a kényes egyensúlyra, ami a perek ésszerű határidőn belüli eldöntése és az esetleges hibák hatékony kiküszöbölése között áll fenn.⁶⁹

A választottbíráskodásról szóló 1994. évi törvény 54. és 57. §§-ai is ide tartoznak, holott a választottbíróági ítélet ellen fellebbezésnek nincs helye, csak az ítélet érvénytelenítése kérhető a „rendes” bíróságoktól. Azonban ez az intézmény is lehetőséget ad a sérelmes döntés jogrendszerből történő eltüntetésére, így hatása és célja ugyanabban áll, mint az eljárási törvényeinkben taxatív fel sorolt jogorvoslatok akármelyikének.

3.3.5. Anyanyelv használatának a joga

A Magyarországon hatáskörrel és illetékességgel rendelkező hatóságok és bíróságok előtti eljárásban a magyar nyelvet használják. Az Európai Unióhoz való csatlakozás okán ugyanakkor az élénkebb személyforgalom, illetve a globalizáció kapcsán jelentős a Magyarországon tartózkodó külföldiek száma, akik nem ismerik a magyar nyelvet. A törvény előtti egyenlőség, illetve a diszkrimináció tilalom elvéből fakadóan is tisztességtelen lenne elvárni, hogy egy nemrég Magyarországra érkezett külföldi rögtön tanuljon meg magyarul, ezért a magyar fórumok előtti ügyekben engedélyezni szükséges, hogy használja anyanyelvét, illetve általa választott egyéb értett nyelvet. Ezt juttatja kifejezésre a Be. 9.§ (1) bekezdésének második mondata, miszerint *„a magyar nyelv nem tudása miatt senkit sem érhet hátrány.”* Ugyanezt fogalmazza meg a Pp. 6.§ (1) bekezdésének második mondata is. A Be. és Pp. szabályai összhangban vannak az Alaptörvény rendelkezésével: *„Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékosság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni,*

⁶⁸ Pp. Harmadik rész, Ket. VII. fejezet, Be-ben elszórtan szabályozva.

⁶⁹ Osztovits: i.m. 159.o.

születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.”⁷⁰ Ez természetesen azt a terhet rója a magyar fórumra, hogy az iratok lefordításáról gondoskodjon.⁷¹ Megjegyezném, hogy nem lenne szerencsés, ha az anyanyelv használatára jogosult folyamatosan váltogatná a nyelvét az eljárás során, és ezzel húzná el az eljárást, így ezt keretek közé kell szorítani egyszeri nyilatkozás erejéig.

A tolmácshoz való jog a büntetőeljárásban a védelemhez való jog részeleme, azonban az anyanyelvhasználattal való szoros kapcsolata miatt itt kerül említésre. Kiemelendő, hogy tolmács kirendelésére nem csak büntetőeljárásban, hanem polgári peres és közigazgatási hatósági eljárásban⁷², továbbá hallássérült illetve siketvak személyek kihallgatásánál is lehetőség van.⁷³ A tolmács főként az anyanyelv használatának elvét hivatott biztosítani. Jogállása megegyezik a szakértővel, azzal a kitételrel, hogy csak ilyen képesítéssel rendelkező személy lehet tolmács, ha ez nem lehetséges a kellő nyelvismerettel rendelkező személy is kirendelhető.⁷⁴

Az 1994. évi LXXI. törvény 30.§-a szerint *„az eljárás során használandó nyelvben a felek szabadon állapodhatnak meg. Ilyen megállapodás hiányában az eljárás nyelve magyar.*

(2) A felek eltérő rendelkezése hiányában, az (1) bekezdés szerint meghatározott nyelvet kell alkalmazni a felek nyilatkozataira, a tárgyalásra, a választottbíróóság határozatára vagy bármely más közlésére.” Az eljárás jellegére tekintettel a nyelvválasztás szabadságát a felekre bízni megfelel a tisztességes eljárás követelményének. Hiszen a felek olyan nyelvet fognak választani, amely mindkettejüknek megfelel. A szabályozás csak szubszidiáriusan rendeli a magyar nyelv használatát. Nemzetközi választottbíróesági eljárás során a nyelvet választás hiányában a bíróság fogja meghatározni.⁷⁵ Ugyanakkor ilyen esetekben felmerülhet, hogy a fél nem fogja érteni az eljárás nyelvét, de ebben az esetben is gondoskodhat a bíróság az iratok lefordításáról.⁷⁶

3.3.6. Kártalanításhoz való jog

Az Alaptörvény XXIV. cikk (2) bekezdésének rendelkezése szerint: *„Mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a hatóságok által feladatuk teljesítése során neki jogellenesen okozott kár megtérítésére.*” A hibás döntés rendszerben maradásának esélye igencsak csekély, figyelemmel, hogy a rendes jogorvoslati fórumokat megjárt ügyben a hiba

⁷⁰ Alaptörvény XV. cikk (2) bek.

⁷¹ Be. 9.§ (3) bek.

⁷² Ket. 4.§ (1) és 9-11.§-ok

⁷³ Be. 114.§ (2) bek.

⁷⁴ Be. 114.§ (3) bek.

⁷⁵ 1994. évi LXXI. törvény 48.§ (1) bek.

⁷⁶ 1994. évi LXXI. törvény 48.§ (2) bek.

orvoslásának lehetősége adott.⁷⁷ Azonban még a legnagyobb odafigyeléssel is maradhatnak a rendszerben olyan döntések, amelyek következtében a fél sérelmet szenved. Ilyen esetekben nem egyszerű reparálni azt a kárt, amit a hatóság az egyébként jogszerű tevékenysége során jogellenesen okozott. Ezt segíti a kártalanítás intézménye. A PPJNE is deklarálja a kártalanításhoz való jogot: „Amikor valakit bűncselekmény elkövetése miatt jogerősen elítélnék és ezt követően az elítélését hatályon kívül helyezik vagy kegyelemben részesítik azért, mert egy új vagy újonnan feltárt tény azt bizonyítja, hogy téves döntés született, azt a személyt, aki ilyen elítélés következtében büntetést állt ki, a törvénynek megfelelően kártalanítani kell, kivéve, ha bizonyítást nyer az, hogy a nem ismert ténynek kellő időben való fel nem tárása teljesen vagy részben neki róható fel.”⁷⁸

A polgári perben a már idézett Pp. 2.§ (3) bekezdésében foglalt ésszerű eljárási idő be nem tartása miatt keletkező érdeksérelem miatti kártérítéssel találkozhatunk. Az ott kifejtett kártérítési felelősségre itt csak utalok.

A Ket. 4.§ (2) bekezdése szerint „a közigazgatási hatóság a nem jogszabályszerű eljárással okozott kárt a polgári jog szabályai szerint megtéríti.”

Ezek a szabályok a kárt szenvedő fél számára teremtenek jogosultságot, hogy a hatóságoktól illetve bíróságoktól a jogsértő eljárással a félnek okozott károk megtérítését követelhesse.

3.4. A büntetőeljárás sajátos alkotmányjogi garanciarendszere

Mint korábban már említettem a tisztességes eljáráshoz való jog különös jelentőséggel rendelkezik a büntetőeljárásban. Ezért az előző elvek bemutatása során is **különösen nagy hangsúlyt fektettem az elvek büntetőeljárás során történő érvényesülésre**. Ezek mellett azonban **a büntetőeljárás lefolytatása alatt bizonyos többletkövetelményeket is be kell tartani annak érdekében, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülhessen**.

3.4.1. Ártatlanság vétele

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (2) bekezdése fogalmazza meg, hogy „Senki nem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg.” A büntetőeljárásban alapvető szinten megjelenő ártatlanság vétele három elemből tevődik össze. Ezek a szűk értelemben vett ártatlanság vétele (presumptio boni

⁷⁷ Pákozdi Zita: A bírói jogkörben okozott károk megtérítése és a tisztességes eljárás. Miskolci Jogi Szemle 6. évf. 2. sz. 87 – 100.o.

⁷⁸ PPJNE 14. cikk 6. pont

viri), a bizonyítási teher (onus probandi), és a kétség esetén a terhelt javára való döntés (in dubio pro reo).⁷⁹

Az Alkotmánybíróság a büntetőeljárás olyan alapintézményének tekinti, amelyet „nem lehet más alkotmányos jog miatt korlátozni, de fogalmilag sem lehetséges nem teljesen érvényesíteni”.⁸⁰

A hatóságoknak joga és kötelessége az állami büntetőhatalom gyakorlása. A büntetőeljárás sikere érdekében indokolt olyan hatékony eszközök alkalmazását engedélyezni e hatóságok számára, amelyek egyébként súlyosan korlátozzák a személyek alapvető jogait. A már említett előzetes letartóztatás is ilyen rendelkezést tartalmaz, de mivel ennek a célja nem a büntetés előre hozatala, hanem a büntetőeljárás sikerének biztosítása, így nem tekinthető az ártatlanság védelme korlátozásának.⁸¹ Az előzetesen letartóztatásnak ezt a jellegét mutatja, hogy ugyan büntetés-végrehajtási intézetben kell végrehajtani ezt is, de az elítéltektől el kell különíteni és speciális, kedvezőbb szabályok vonatkoznak rájuk.⁸²

3.4.2. Védelemhez való jog

A védelemhez való jogot az Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdése deklarálja: „A büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez.” Megvan a terhelt joga arra, hogy a büntetőeljárás során személyesen vagy védő útján védekezhet. Ugyanakkor a védelemhez való jog is több elemből tevődik össze.

3.4.2.1. Fegyverek egyenlőségének elve

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint: „A tisztességes eljárásnak az egyezmény- és alkotmányszövegekben nem nevesített, de általánosan és nem vitatottan elismert eleme a „fegyverek egyenlősége”, amely a büntetőeljárásban azt biztosítja, hogy a vádnak és a védelemnek egyenlő esélye és alkalma legyen arra, hogy a tény- és jogkérdésekben véleményt formálhasson és állást foglalhasson. A fegyverek egyenlősége nem minden esetben jelenti a vád és a védelem jogosítványainak teljes azonosságát, de mindenképpen megköveteli, hogy a védelem a váddal összevethető súlyú jogosítványokkal rendelkezzen.”⁸³ Tehát az elv nagyon fontos követelményként rögzít, hogy az eljárás ne legyen túlzottan vádközpontú és ezzel a vádlottat ne degradálja az eljárás tárgyává.

⁷⁹ Herke Csongor: Büntető eljárásjog. Dialog Campus kiadó, Budapest-Pécs 2010. 30. o.

⁸⁰ 11/1992. (III.5.) AB határozat

⁸¹ Chronowski – Drinóczi – Petrétei – Tilk – Zeller: i.m. 273-275. o.

⁸² 1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és intézkedések végrehajtásáról X. fejezete

⁸³ 6/1998. (III. 11.) AB határozat

3.4.2.2. Tájékoztatás a vádról

A hatóságok feladata, hogy a terheltet a legrövidebb időn belül tájékoztassa arról, hogy milyen bűncselekmény elkövetésében gyanúsítja. Ez egyben a védekezés előfeltételeként is megszabható, hiszen tudnia kell a vádlottnak, hogy mi ellen kell védekeznie. Fontos követelmény, hogy a tájékoztatásnak a terhelt által értett nyelven, illetve anyanyelvén kell megtörténnie. A Be. 179.§-a a következőképpen rendelkezik: *„A gyanúsítottal a kihallgatás elején közölni kell a gyanúsítás lényegét, az erre vonatkozó jogszabályok megjelölésével.”* A kihallgatásnak a hatóság elé állításától számított 24 órán belül kell megtörténnie.

3.4.2.3. Védekezés megfelelő előkészítése

Ez magába foglalja, hogy a hatóságok kellő időt biztosítsanak a védekezésre való felkészülésre, illetve megadják a lehetőséget az iratok teljes körű megismerésére.

Ez utóbbi a fegyverek egyenlőségének elvéből is következik. A Be. idézett szakaszának (4) bekezdése rendelkezik erről: *„A gyanúsított kihallgatásáról a nyomozó hatóság olyan időben köteles intézkedni, hogy a terhelt megfelelő időt és lehetőséget kapjon a védekezésre való felkészülésre.”*

3.4.2.4. Tárgyaláson személyes jelenlét és védőhöz való jog

A vádlottnak lehetősége van, hogy ügyében személyesen járjon el vagy védőt hatalmazzon meg. Azonban az állam egyes ügyekre nézve korlátozhatja ezt a választást és meghatározhatja, hogy a védő részvétele kötelező. A kötelező védelem eseteit a Be. 46.§-a sorolja fel. A védő meghatalmazásnak is kellő időben kell történnie, erre a Be. 3 napot ad, azután a hatóság rendel ki védőt számára. A terheltnek megvan a joga arra is, hogy az eljárás folyamán a védőjét lecserélje; létezik olyan gyakorlat, ahol a megbízott védő mellett van kirendelt védő is, így a megbízott védő cseréje esetén sem szakad meg az eljárás.

A vádlottnak a tárgyaláson mindig jelen kell lennie, kivéve a Be.-ben meghatározott esetekben. Azaz ez a vádlott esetében nemcsak jog, hanem kötelesség is. Azonban a tárgyaláson való aktív közreműködése a ügy előbbreviteli jogai kapcsán engedélyezett. Ez alapján kérdéseket tehet fel a tanúkhöz, észrevételeket és indítványokat tehet, felszólalási joga van különös tekintettel a védbeszéd mondási jogára és az utolsó szó jogára.⁸⁴

⁸⁴ Herke: Büntető eljárásjog 55.o.

3.4.2.5. Favor defensionis esetei⁸⁵

A védelem elvéhez szorosan kapcsolódnak azok a szabályok, amelyek a büntetőeljárásban érvényesülő vádhatósági túlsúly és terhelt hátrányát igyekeznek enyhíteni. Ezek a favor defensionis esetei. Néhány ezek közül:

- ártatlanság véelme és ahhoz szorosan kapcsolódó bizonyítási teher (onus probandi) és az in dubio pro reo
- Isőfokú tárgyaláson a perbeszédék sorrendje és az utolsó szó joga
- perorvoslatok esetén az ügyész fellebbezési joga a terhelt javára
- perorvoslati eljárásban a teljes revízió elve, súlyosítási tilalom és részjogerő feloldásának esetei
- rendkívüli perorvoslatok sokkal kedvezőbben a terhelt javára való kezdeményezése

3.4.3. Önvádra kötelezés tilalma

A nemo tenetur elve szoros kapcsolatban áll az ártatlanság véelmével, főként az onus probandi elvvel. A Be. 8.§-a fejezi ki, hogy *„senki sem kötelezhető arra, hogy önmagát terhelő vallomást tegyen és önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatasson.”* Az önvád tilalmának két eleme van. Az egyik, hogy sem a terhelt, sem más személy nem köteles önmagát vádolni. Másrészt nem köteles maga ellen bizonyítékot szolgáltatni.⁸⁶ Ez az alapelv a hatóságok irányába támasztott tilalom. A vallomástétel szabadságát, bizonyítékok szolgáltatásának és a bizonyítási eljárásban történő közreműködésnek megtagadásának jogát hivatott biztosítani. A terhelt esetében az elv érvényesülése az ún. „Miranda figyelmeztetésen” keresztül érvényesül, amelyben a hatóság köteles figyelmeztetni a terhelt e jogáról. Ugyanakkor ez az elv érvényesíti a vallomás kikényszerítésének tilalmát.⁸⁷

3.4.4. A fiataikorúak különleges védelme

A PPJNE 14. cikk 4 pontja kimondja, hogy *„a fiataikorú személyek esetében az eljárásnak figyelemmel kell lennie az életkorukra és az átnevelésükhöz fűződő érdekekre.”* A Be. XXI. fejezete tartalmazza a fiataikorúak elleni büntetőeljárás speciális szabályait. E szabályok a

⁸⁵ Herke – Hautzinger: i.m. 15-16.o.

⁸⁶ Herke: Büntető eljárásjog... 31.o.

⁸⁷ Herke – Hautzinger: i.m. 14. o.

terhelt életkorát figyelembe véve kerültek a speciális szabályozás körébe. A fiatalkorúak büntetésénél elsődlegesen a reparáció kerül előtérbe a represszív igények helyett.

3.4.5. Kétszeres elítélés tilalma

A PPJNE 14. cikk 7. pontja szerint „*senkivel szemben sem lehet büntetőeljárást indítani vagy büntetést kiszabni olyan bűncselekmény miatt, amely miatt az adott ország törvényének és büntetéseljárásának megfelelően jogerős ítélettel már elítélték vagy felmentették.*” Az Alaptörvény is hasonló megoldást követ: „*A jogorvoslat törvényben meghatározott rendkívüli esetei kivételével senki nem vonható büntetőeljárás alá, és nem ítéltető el olyan bűncselekményért, amely miatt Magyarországon vagy - nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben - más államban törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.*”⁸⁸

A ne bis in idem elve a jogállamiság és jogbiztonság követelményével nagyon szoros kapcsolatban áll. Ha egy személyt jogerősen felmentenek valamely bűncselekmény elkövetése alól, akkor tisztességtelen lenne vele szemben, ha az állam újabb büntetőeljárást indítana az egyszer már elbírált tényállás alapján. Tulajdonképpen a jogerősen elbírált ügy következtében res iudicata keletkezik, amely minden azonos tényálláson alapuló, azonos felek közötti újabb eljárását kizáró követelményt támaszt.⁸⁹

Összességében megállapíthatjuk, hogy a tisztességes eljáráshoz való jognak számos olyan részeleme van, ami meghatározza, hogy az eljárás megfelelő módon folyjék le. Helyeselhető az Alkotmánybíróság álláspontja ate tekintetben, hogy az eset összes körülményeinek vizsgálata szükséges a tisztességes eljárás érvényesülésének megállapításához. Hiszen **egyes elemek hiánya esetén is lehet az eljárás tisztességes, míg az összes elem megléte esetén is tisztességtelen. Az elemek, mint látjuk gyakran egymással is összeütközésbe állhatnak és maradéktalan betartásuk nem lenne lehetséges.**

⁸⁸ Alaptörvény XXVIII. cikk (6) bek.

⁸⁹ Herke Csongor: Súlyosítási tilalom a büntetőeljárásban. Pécs: PTE – ÁJK 2010. <http://digitalia.tudaskozpont-pecs.hu/?p=3167> (2012.06.19.)

III. A bírósági szervezetrendszer átalakításának hatása a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesíthetőségére

Mint az előző fejezetben bemutatam a bírósági szervezetrendszerben rejlő garanciák alkotják a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülésének, illetve alapjogi garanciarendszerének egyik ágát. **Az utóbbi évek jogalkotási hulláma a bírósági szervezetrendszert sem kerülte el. Érdeemes megvizsgálni, hogy az hogyan alakult át, és ez az átalakulás milyen hatással volt a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülésére.** Ennek vizsgálatakor különös tekintetet kell fordítani a bíróságok igazgatásának kérdéskörére. Ugyanis ez az a pont, ahol a tisztességes eljáráshoz való jog szervezeti elemei a legnagyobb behatásnak lehetnek kitéve.

1) 2012 előtti szervezetrendszer⁹⁰

Az Alkotmány X. fejezete tartalmazta a bíróságokról szóló alapvető rendelkezéseket. Az 50.§ (5) bekezdése rögzítette, hogy a bírák jogállásáról és javadalmazásáról külön törvények rendelkeznek, amelynek meghozatalához az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges. Erről két törvény született. Egyrészt a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvény, illetve a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 1997. évi LXVII. törvény.

Az Alkotmány szerint a bírósági rendszer négy szintű. Ez a kialakítás tekintettel volt a jogorvoslati rendszerre, a hatásköri szabályokra és a területi beosztásra.

A négy szint:

- helyi bíróságok (városi és fővárosi kerületi bíróságok)
- megyei bíróságok és Fővárosi bíróság
- ítéltáblák
- Legfelsőbb Bíróság
- illetve különbíróságokként a munkaügyi bíróság

Bár jogorvoslati szempontból az alsó szintű bíróság határozatát a magasabb szintű fórum érvényteleníthette, ennek ellenére sem volt az egyes bírósági szintek között hierarchia. A bírói függetlenség elvét is sértette volna, ha a magasabb fórum utasíthatta volna az alsóbb szintűt.

A helyi bíróság és a munkaügyi bíróság általános hatáskör szerint elsőfokon járt el. Elnök vezette, és nem minősült jogi személynek.

⁹⁰ Petrétei József: Magyar alkotmányjog II. Dialog Campus kiadó, Budapest-Pécs 2007,2009. 224-233.o.

A megyei bíróságok első- és másodfokon is eljárhattak. Másodfokon a helyi bíróság illetve a munkaügyi bíróság határozatai elleni fellebbezéseket bírálta el. Jogi személy, amelyet elnök vezetett.

Az ítélőtáblák kizárólag jogorvoslati eljárásokat lefolytató jogi személyiséggel rendelkező, elnök vezette szerv.

A Legfelsőbb Bíróság Magyarország legfőbb bírósági szerve, jogi személy, elnök vezeti. Az elnököt a Köztársasági elnök javaslatára az országgyűlés választotta kétharmados többséggel.⁹¹ A megbízatásának idejét az Alkotmány nem rögzítette, a törvény 6 évben szabályozta.⁹² Feladatai közé tartozott az Ítélőtáblák, illetve megyei bíróságok határozatai ellen benyújtott fellebbezések elbírálása, a felülvizsgálati kérelmek elbírálása, a bíróságokra kötelező jogegységei határozat hozatala.

Az Országos Igazságszolgáltatási Tanács (OIT) létrehozásával egy politikailag semleges bírósági igazgatási szerv jött létre. Megszűntek az igazságügy-miniszternek a bíróságok igazgatásával kapcsolatos jogai. 15 tagja volt, elnöke a Legfelsőbb Bíróság elnöke, 9 bíró, igazságügy-miniszter, legfőbb ügyész, Magyar Ügyvédi Kamara elnöke és két országgyűlési képviselő. Felosztásán látszik, hogy ezek közül, csak 3-an láttak el politikai funkciót, így tulajdonképpen a szerven belül a politikai érdek is jelentkezett, de az alul maradt a szakmai érdekeknél.

Az OIT feladatköre a bíróságok igazgatásának minden területét átfogta.⁹³

Az OIT-tal kapcsolatban említést érdemel, hogy a bírói igazgatásnak több modellje alakult ki. Ezek közül az egyik a külső igazgatási modell. Ebben a modellben az igazgatási hatáskörök megosztottan jelentkeznek a végrehajtó hatalom és bírósági szervek között. A másik modell a bírói tanácsok hatalmi túlsúlyával működő rendszerek. Ezekben a rendszerekben is jellemző a hatalom megosztása. Utóbbi modellben azonban erőteljes kérdésként merül fel a bírói tanácsok számonkérhetősége.⁹⁴ A totalitárius diktatúrákat követően létrejövő demokratikus államok különlegesen nagy hangsúlyt fektettek a bírói hatalmi ág függetlenségére. Azonban a függetlenség viszonya a számonkérhetőséggel tisztázatlan maradt.⁹⁵

Magyarországon is hasonló helyzet állt elő. Az 1997-es reformnak alkotmányjogilag lehetősége lett volna a külső igazgatási hatáskörök megtartására, azonban a minisztérium gyakorlata következtében is ez az alternatíva lehetetlenné vált már évekkel korábban.⁹⁶

⁹¹ Alkotmány 48.§ (1)

⁹² 1997. évi LXVI. törvény 69.§

⁹³ Vö. ezzel a 1997. évi LXVI. törvény 39-41. §-ait.

⁹⁴ Fleck Zoltán: Bírósági szervezetek és alapjogok. In: A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika (szerk. Badó Attila). Gondolat kiadó Budapest 2011. 13-38.o.

⁹⁵ Fleck: Bírósági szervezetek és alapjogok... 32.o.

⁹⁶ Fleck Zoltán: Bíróságok mérlegen I. Pallas kiadó, Budapest 2008. 71.o.

Az 1997-es reform ezt az állapotot stabilizálta, direkt kontrollmechanizmusok nem működtek, a bírói hatalmi ág minden hatalmi kontrolltól megszabadult⁹⁷ A bíróság függetlenségének erősítése, mint törekvés igazolhatónak látszik a totalitárius diktatúrák, illetve az 1990-es évek eleji igazgatási gyakorlatából leszűrt eredmény következtében, hogy a minisztériumnál nem lehet hatásköröket hagyni, mert azokkal visszaél.⁹⁸

Az Alkotmánybíróság 19/1999 (VI.25.) AB határozatban foglaltak azonban a bíróság ítélkezési tevékenységének függetlenségét említi. Azaz itt az ítélkezésen kívüli, igazgatási tevékenység esetében nem kell feltétlenül függetlennek lennie.⁹⁹ Természetesen az ítélkezési és igazgatási tevékenység között szoros kapcsolat van, melyet az Alkotmánybíróság is kifejtett fenti határozatában, hogy a független ítélkezést szervezeti garanciák is biztosítják. De nem lehet teret adni annak az értelmezési lehetőségnek, hogy a bíróságot minden szempontból függetlenül kell kezelni, hiszen a hatalmi ágak közötti fékek és ellensúlyok rendszere a modernkori demokráciák alappillére. A tisztességes eljáráshoz való jog sérülhet, ha a függetlenség parttalan értelmezése kapcsán egy érinthetetlen bírósági szervezetrendszer hozza az ítéleteket. Ezért egyetértek azzal a megállapítással, hogy *„A függetlenség ugyanakkor nem jelenthet kontrollálatlan bírói tevékenységet, a tisztességes eljárás érdekében a rendszernek a bírák felelősségét is garantálnia kell.”*¹⁰⁰ *„(...) a kontrollált bíróság függetlenség nélkül gyenge, egy független bíróság felelősség nélkül pedig veszélyes; egyik sem szolgálja az alkotmányosságot.”*¹⁰¹ A függetlenség megkönnyítheti a korrupciót is, mivel a bíróságnak nincs olyan hatalmi kontrollja, amely ellenőrizhetné működését.¹⁰²

Ennek a bírói szervezetnek egyetlen hatalmi ellensúlya lehet, ez pedig a nyilvánosság.¹⁰³ Azonban mint már említettem a nyilvánosság nem képes ezt a feladatát kellőképpen ellátni. Egyes hivatások gyakorlóival szemben a jogszabályoknak való megfelelésnél szigorúbb feltételeknek való megfelelést követelnek meg. A bírói hivatás is ilyen, hiszen a bírói etikai szabályoknak való megfelelés elengedhetetlen követelménye, hogy a bírák a személyes előnyöktől tartózkodjanak és ezek az etikai szabályok útmutatóul szolgáljanak a tisztességtelen befolyástól mentes függetlenség biztosítására.¹⁰⁴

⁹⁷ Fleck: Bíróságok... 209.o.

⁹⁸ Fleck: Bíróságok... 61.o.

⁹⁹ Rácz: i.m. 377.o.

¹⁰⁰ Paczolay Péter: Előszó. In: A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika (szerk. Badó Attila). Gondolat kiadó Budapest 2011. 9.o.

¹⁰¹ Fleck: Bírósági szervezetek és alapjogok... 29.o.

¹⁰² Susan Rose-Ackerman: Bírói függetlenség és korrupció. In: Az igazságszolgáltatási rendszerek átláthatósága (szerk. Garai Borbála). Transparency International Budapest 2008. 47-58.o.

¹⁰³ Fleck: Bíróságok... 207.o.

¹⁰⁴ Legény Krisztián: A bírói etika és a tisztességes eljárás. Acta Humana 18. évf. (2007) 1-2. sz. 241-245.o.

2) A bírósági szervezetre vonatkozó új szabályok

Az Alaptörvény 25-28. cikkeiben szabályozza a bíróságokat. A 25. cikk (7) bekezdése kimondja, hogy „*a bíróságok szervezetének és igazgatásának, a bírák jogállásának részletes szabályait, valamint a bírák javadalmazását sarkalatos törvény határozza meg.*” E rendelkezés felhatalmazása alapján az Országgyűlés két új törvényt hozott meg; ezek a 2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról (Bszi.) illetve a 2011. évi CLXII. törvényt a bírák jogállásáról és javadalmazásáról (Bjt.).

A bírósági szervezet a jogszabályváltozás következtében is többszintű maradt.¹⁰⁵

- A bírósági szervezet legfőbb szerve a Kúria.¹⁰⁶
- Ítéltáblák
- Törvényszékek
- járásbíróságok
- különbíróságként közigazgatási és munkaügyi bíróság¹⁰⁷

A járásbíróságok, közigazgatási és munkaügyi bíróságok általános elsőfokú hatáskörrel eljáró, elnök vezetése alatt álló, jogi személyiséggel nem rendelkező szervek.

A törvényszékek meghatározott ügycsoportokra nézve elsőfokú bíróságként járnak el, míg másodfokú hatáskörében eljárva bírálja el a járásbíróságtól, közigazgatási bíróságtól és munkaügyi bíróság határozata elleni fellebbezéseket. Jogi személynek minősül, melyet elnök vezet.

Az Ítéltáblák jogorvoslati hatáskörrel rendelkező, jogi személynek minősülő, elnök vezetése alatt álló szerv.

A Kúria Magyarország legfőbb bírósági szerve. Jogi személynek minősül, elnök vezeti. Az elnököt a Köztársasági elnök javaslatára az országgyűlés választja 2/3-os többséggel 9 évre.¹⁰⁸ Kúria feladata különösen az Ítéltáblák, illetve Törvényszékek határozatai ellen benyújtott fellebbezések elbírálása, a felülvizsgálati kérelmek elbírálása, a bíróságokra kötelező jogegységei határozat hozatala, joggyakorlat-elemzés keretében a bíróságok ítélkezési gyakorlatának vizsgálata, elvi bírósági döntések közzététele, önkormányzati rendeletek jogszabályba ütközésének megállapítása és megsemmisítése, önkormányzat jogszabályon alapuló jogalkotási kötelezettségének elmulasztásának megállapítása.

A törvény egy új fejezettel bővült. Ez a fejezet az ügyek ésszerű időn belül történő befejezését hivatott biztosítani. „*Az OBH elnöke az ügy elbírálására az illetékes bíróság*

¹⁰⁵ Alaptörvény 25.cikk (4) bek.

¹⁰⁶ Alaptörvény 25. cikk (1) bek.

¹⁰⁷ Alaptörvény 25. cikk (4) és Bszi. 16.§

¹⁰⁸ Alaptörvény 26. cikk (3) bek.

helyett kivételesen más, azonos hatáskörű bíróságot jelölhet ki, ha az ügy vagy a bíróságra az adott időszakban érkezett ügyek meghatározott csoportjának elbírálása a bíróság rendkívüli és aránytalan munkaterhe miatt ésszerű időn belül másként nem biztosítható és a kijelölés nem jár a kijelölt bíróság aránytalan megterhelésével.

A kijelölést az ítélőtábla vagy a törvényszék elnöke, továbbá a legfőbb ügyész az ügy érkezésétől számított 15 napon belül indítványozhatja az OBH elnökénél.

A kijelölés iránti indítványban meg kell indokolni, hogy a kijelöléssel érintett ügy vagy a bíróságra a (1) bekezdésben meghatározott időszakban érkezett ügyek meghatározott csoportja ésszerű időn belül való elbírálása miért nem biztosítható, továbbá fel kell sorolni azokat az ügyforgalmi, személyzeti és egyéb adatokat, amelyek a bíróság rendkívüli és aránytalan munkaterhét igazolják.”¹⁰⁹

A Bíróságok központi igazgatásában is lényeges változás történt.

Az OIT feladat és hatásköreit egy új szerv az Országos Bírói Hivatal (OBH) elnöke vette át. *„Az OBH elnökét az Országgyűlés a határozatlan időre kinevezett és legalább 5 éves bírói szolgálati viszonytal rendelkező bírák közül 9 évre választja meg a képviselők kétharmadának szavazatával.”¹¹⁰* Az elnök személyére a javaslatot a Köztársasági elnök teszi. Az elnök mandátuma a lejártá után meghosszabbodik, ha az Országgyűlés nem tud új elnököt választani.

Az OBH feletti felügyeletet a szintén újonnan létrehozott Országos Bírói Tanács (OBT) látja el. E szerv 15 tagból áll, elnöke a Kúria elnöke, másik 14 tag mind bíró, akik legalább 5 éves bírói gyakorlattal rendelkeznek. E 14 bíróból 1 ítélőtáblai, 5 törvényszéki, 7 járásbírói, 1 munkaügyi és közigazgatási bíró.

Az OBT feladata, hogy ellenőrizze az OBH elnökének tevékenységét és felé jelzéssel éljen szükség esetén, jogszabály megalkotási kezdeményezésre javaslatot tesz az OBH elnökének illetve véleményezi az OBH elnöke által kiadott szabályzatokat és ajánlásokat. Költségvetés és személyzeti ügyekben véleményezési illetve ellenőrzési joga van. Az OBT működéséhez szükséges feltételeket az OBH biztosítja. *„Az OBT ülésén - ideértve a zárt ülést is - az OBT tagjain kívül részt vesz az OBH által delegált jegyzőkönyvvezető, tanácskozási joggal részt vesz az OBH elnöke és az igazságügyért felelős miniszter, valamint az OBT elnöke, az OBH elnöke és az igazságügyért felelős miniszter által meghívott eseti szakértő, továbbá az OBT elnöke által meghívott érdek-képviselői szerv képviselője.”¹¹¹*

¹⁰⁹ Bszi. 62.§

¹¹⁰ Bszi. 66.§

¹¹¹ Bszi. 106.§

3) Kritikák, módosítás

A 2011-es igazságszolgáltatási szervezetrendszer átalakítása következtében jelentős változások születtek. Az egyes bíróságok nevének átalítása mellett az addig megyei bíróság hatáskörébe tartozó közigazgatási határozatok felülvizsgálatára egy külön közigazgatási bíróságot hoztak létre. A Kúria feladatköre bővül, kiegészül az az önkormányzati rendeletek eddig alkotmánybírósági hatáskörbe tartozó törvényességi vizsgálatával. Ez talán az Alkotmánybíróság befolyásának csökkentését és ezzel együtt hatásköreinek szűkítését magával vonó kormányzati politika része. Pozitívan értékelendő a Kúria elnökére vonatkozó szabályok részletes leírása, hiszen a legmagasabb bírói fórum elnökével kapcsolatos normák könnyű megismerése a jogbiztonság előfeltétele. Az igazságszolgáltatási rendszer központi igazgatásában is jelentős változás következett be. Az OIT kibővített hatáskörét az OBH elnöke veszi át, tehát az igazságszolgáltatás szervezetrendszerében az eddig egy érdekek pluralizmusát felvonultató testület feladat és hatáskörét kibővítve egyetlen személy veszi át. Az így született döntések nyilvánvalóan gyorsabban születnek meg, azonban feltételezhetően kevésbé megfontoltan és minden érdeket figyelembe véve. Igaz, hogy az OBH elnökének is csak bíró nevezhető ki, azonban adott esetben kétségbe vonható elkötelezettsége, hiszen tisztségét az országgyűlés többségének támogató szavazatának köszönheti, míg az OIT-ban lévő bírák többsége delegált bíró. Az OBH feletti ellenőrzést gyakorló OBT csak bírókból álló testület. A korábbi igazságszolgáltatási érdekpluralizmust abszolút bírói túlsúly váltja fel. Ugyanakkor az OBT jogosítványai nem elegendőek feladata hatékony ellátásához, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy működésének biztosítása azon szervre van bízva, akinek működését ellenőrzi.

Az Európa Tanács égisze alatt működő uniós alkotmányjogászokból álló Velencei Bizottság több kritikát fogalmazott meg az új magyar bírósági szervezeti átalakítások kapcsán.¹¹² Így érdemes megnézni a módosító törvényt is, hogy mennyiben tesz eleget a Bizottság által felhozott hiányosságok kiküszöbölésének.¹¹³

¹¹² <http://www.hir24.hu/belfold/2012/03/19/ime-a-velencei-bizottsag-kifogasai/> (2012.06.20.)

¹¹³ 2012. évi CXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény, valamint a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény módosításáról

Velencei Bizottság kritikája¹¹⁴	Módosító törvény¹¹⁵
OBH elnök jogegységi eljárást kezdeményezhet, ami ellentmond igazgatási jellegű szerepkörének.	OBH elnökét a jogegységi eljárás kezdeményezése nem illeti meg, csak jelzéssel élhet.
Az OBH elnöke más bírósághoz helyezhet át ügyeket anélkül, hogy objektív kritériumok vonatkoznának az ilyen ügyek kiválasztására és az olyan bíróságokra, ahová az ilyen ügyek áthelyezhetők.	Az OBH elnöke az OBT által meghatározott elvek figyelembevételével helyezhet át ügyeket.
Az OBT kizárólag bírákból áll, nem vesznek részt más szereplők.	Tanácskozási joggal részt vesz még a legfőbb ügyész és a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke.
Az OBT nem emelhet vétőt, ha az OBH bírósági elnököt nevez ki.	Kinevezésnél az OBH az OBT javaslatát figyelembe véve hozza meg döntését. Ettől eltérhet, de azt írásban köteles indokolni. Ha olyan pályázót kívánnak kinevezni, aki az OBT többségi támogatását nem nyerte el, akkor az OBT előzetes véleményét kell kikérni. A pályázó csak akkor nevezhető ki, ha azzal az OBT egyetért.
Az OBT jogköre legtöbb esetben csak javaslattételre illetve véleményezésre terjed ki.	Az OBT jogköre kiegészül: szolgálati bíróság ügyrendjének jóváhagyása, elrendelheti bizonyos ügyek soronkívüli elintézését, eljáró bíróság kijelölésénél figyelembe veendő elvek meghatározása, kinevezésnél egyetértési jog,
Az OBH elnök jogköre olyan személy kezében összpontosul, akinek felelősségre vonása nem kielégítő.	Évente beszámol az Országgyűlésnek, ezek között egyszer az Országgyűlés igazságügyekkel foglalkozó bizottságának. Illetve bizonyos hatáskörök átkerülnek az OBT hatáskörébe.
Bírák esetén hosszú próbaidő írható elő, akár ismételt jelleggel.	Bírák esetében a próbaidő, csak egy ízben hosszabbítható meg.

Az általam idézet néhány bizottsági kritika nem tekintendő kimerítő felsorolásnak a bizottsági szakvélemény kifogásaihoz képest, csupán példálózó jelleggel mutatja be, hogy a jogalkotási eljárásban született törvények némely esetben jelentős hiányosságokkal rendelkeznek.

¹¹⁴ <http://www.hir24.hu/belfold/2012/03/19/ime-a-velencei-bizottsag-kifogasai/> (2012.06.20.)

¹¹⁵ 2012. évi CXI. törvény

A módosítás némely esetben finomítja a szabályozás nagyon kirívó hiányosságait. Az alapkoncepció azonban nem változott és a módosítások is helyenként csak szépségtapaszként szolgálnak. Pl.: immáron a Legfőbb Ügyész illetve a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke is részt vehet az OBT ülésén, azonban csak tanácskozási joggal. Az érdekeik megjelennek, azonban annak érvényesítésére nagyon kevés esélye van.

Összességében megállapítható, hogy **az elgondolás, amely szerint a korábbi, hibákkal küzdő bírósági szervezet helyett egy a modern kornak és elvárásoknak megfelelő és a hatékony működés biztosítása érdekében egy jó szervezeti alapokon álló, részletesen szabályozott igazságszolgáltatási szervezetrendszert hozzanak létre alapvetően méltányolandó cselekedet.** Azonban a kormány elkövette azt a hibát, és sajnos nem először, hogy túl nagy lépésekben, gyökeresen és nagyon gyorsan akart valamit megváltoztatni. Aztán pedig a nagyon kirívó lépéseiket módosígtatták, a hibákat toldozgatták. Ez a jogbiztonságot rendkívüli módon veszélyezteti.

Lehet, hogy éppen ez a jogalkotó célja. Minden egyes ilyen lépéséből az derül ki, hogy élni akar a választásokon kapott felhatalmazásával és ezzel a kétharmaddal úgy érzi, hogy változtatni kell. És ennek természetesen az az indoka, hogy a választók ezért szavaztak rájuk. Véleményem szerint az ilyen vállalkozó kedv önmagában nem is lenne baj, hiszen a jobbra törekvés az ország érdekét szolgálná. A baj ott kezdődik, hogy ilyen „remek” alkotószellemmel párosul. Az érdekeket csak egy szempontból vizsgálják, még a nemzeti konzultációk ellenére is. Ez a szempont pedig a kormányzati érdek. A jogalkotó minden lépése a centrális irányítás felé halad. Az összes kormányzati lépésben a hatékonyság előtérbe kerülése, lassan kizárólagossá válása figyelhető meg. De milyen áron? **A fékek és ellensúlyok rendszere folyamatosan háttérbe szorul és csak formálisan fog működni.** A végrehajtó hatalom folyamatosan bővíti azt a kört, amelyben az ő irányítása érvényesül. Ezt pedig csak a jogállami garanciák leépítésével illetve csorbításával tudja elérni. Remélhetőleg nem jutnak el odáig, hogy a jogállamiság is csak formálisan marad fenn. A hatékonyság túlhajtásával a jogállamiság materiális elemeinek teljes leépítését érhetnék el.¹¹⁶

¹¹⁶ Bordás Mária: A „hatékony” állam győzelme a jogállam fölött? (I.rész) Közjogi Szemle 2012. 1.sz. 15-25. o.

IV. A tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülése

A Velencei Bizottság kritikája kapcsán történt változtatások az eredeti koncepciót alkotmányjogi szempontból a tisztességes eljáráshoz közelítették. A szabályozás pozitívumaként említhető, hogy az igazgatás hatékonysága érdekében a hatáskörök egy személy kezében összpontosulnak, hátránya azonban, hogy az ellensúlyként beépített OBT hatáskörei főként csak ellenőrzésre és véleményezésre terjednek ki, annak ellenére is, hogy a bírák pályáztatásánál egyetértési jogot gyakorol.

A tisztességes eljáráshoz való jog szervezeti elemeit ugyancsak lényeges változtatások érték. A bizottsági kritika kapcsán felmerült nagyon kirívó szabályozási megoldások ugyan kikerültek a normából, azonban maradtak benne még olyan elemek, amelyeket kritikával lehet illetni.¹¹⁷

A tisztességes eljárás egyik részelemeként bemutatott eljárás ésszerű időtartamának érvényesülését hivatott biztosítani a törvénybe iktatott új szakaszok az eljáró bíróság kijelöléséről. A törvényes bíróhoz való jog csorbulását jelenti, hogy az eljárás ésszerű időtartamának érvényesülése érdekében az eljáró bíróság kijelöléséről lehet szó. Ez önmagában nem lenne probléma, de ha ez a kijelölés objektív indokok nélkül megalapozatlanul történik az már komoly problémát jelenthet. Ennek finomítására a módosításban sor kerül az OBT által meghatározott elvek kapcsán. A törvényes bíróhoz való jog sérülését formális oldalról fennállónak látom, mivel a kijelölés folytán ezeket az elveket csak figyelembe kell venni, de ahhoz az OBH elnöke nincs kötve és megsértésének szankciói sincsenek, így a kijelölés önkényesen is történhet. Az eljárási határidők rövidítésének mindenképpen az egyik lehetséges átmeneti módja az illetékességi szabályok ilyenként történő rugalmas kezelése. Azonban **értékelnünk kell, hogy a felek beleegyezése nélkül történő ügyáthelyezés nem sérti-e a fél törvényes bíróhoz való jogát.** Ugyanakkor a felmerülő többletterhek és az ügyek gyorsabb elintézésétől várható hasznok arányát szintén mérlegelni kell.¹¹⁸

A függetlenséggel kapcsolatban ismét hangsúlyozom, hogy csak az ítélkező bíróság függetlensége tartozik ehhez a témakörhöz. Az igazgatási függetlenség nem tartozik ide, azonban a szabályozásból látszik, hogy **az igazgatás körében nem történt lényegi változás**

¹¹⁷ Lásd erről bővebben: Velencei Bizottsági Vélemény a bíróságokról szóló a CDL-AD(2012)001 számú vélemény elfogadása után módosított magyar sarkalatos törvényekről http://tasz.hu/files/tasz/imce/2011/velencei_bizottsag_cdl-ad_2012_020_modositott_birosagi_torvenyek_hun.pdf (2012.11.20.)

¹¹⁸ Bóka János: 'To Delay Justice, Is Injustice' – Az ésszerű időtartam követelményének összehasonlító vizsgálata. In: A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika (szerk. Badó Attila). Gondolat kiadó Budapest, 2011. 134.o. – 155. o.

az előző rendszerhez képest. Itt is a bíróságok kizárólagos igazgatási hatáskörei érvényesülnek, és nem valósul meg a fékek és ellensúlyok rendszere. Ezen az OBH elnökének az Országgyűlés felé fennálló beszámolási kötelezettsége sem változtat. Az OBT összetétele szintén a teljes függetlenség irányába mozdult el azáltal, hogy a tagok kizárólag bírók, és az igazságszolgáltatásban érintett egyéb szereplők csak tanácskozási joggal vehetnek részt az üléseken. **Az átláthatóság szempontjából ugyanakkor ez a rendszer sem kínál többet, mint elődje,** hiszen az OBT ülései csak a bírák számára nyilvánosak. Ugyanakkor az OBH elnökének határozatait közzé kell tenni.

A bíróság függetlenségével kapcsolatosan felmerült kritikámat egy, az Alaptörvényben szereplő szakasz elemzésével szeretném zárni.

„A bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.”¹¹⁹

A bírói függetlenséggel kapcsolatos probléma itt kezdődik. Mennyire lehet független egy szerv, amelynek már alaptörvényi szinten meghatározzák, hogy milyen elveket kell követnie munkája során? És nem is az idézett alaptörvényi szabály első mondata a problémásabb, inkább a második mondata, annak is különösen a „feltételezni” szava. Egy ítélet hogyan lehet megalapozott, hogy ha az alapjául szolgáló jogszabályok tartalma tekintetében csak feltételezésben van? És ezt a feltételezést kötelező jelleggel állapítja meg, azaz nem is feltételezheti az ellenkezőjét, amikor adott esetben a jogszabály nem felel meg az Alaptörvényben foglalt követelménynek. És azért elég figyelemfelkeltő, mert ha egy ilyen leírnak, akkor annak azt okot lehet tulajdonítani, hogy nem így van. És hogy ezt jogrendszer alapját képező dokumentumban „vetik papírra”, hagy kivetnivalót maga után.

Összességében megállapíthatjuk, hogy az új szabályozás első verziója a korábbi szabályozáshoz képest jelentős mértékben csorbította a tisztességes eljáráshoz való jogot. A módosítások során a kirívó hiányosságokat finomították, de a rendszer alapvető hátrányain nem változtattak. A megfelelő garanciák rendszerbe építése elmaradt. Véleményem szerint **az új rendszer hasonló hibákkal fog működni, mint a korábbi.** Az új szabályozás egyértelműen a hatékonyság növelését tűzte ki célul, azonban ez nem lehet alkotmányos indok a rendszer olyan irányú átalításához, amely a tisztességes eljáráshoz való jog csorbulásához vezet.

¹¹⁹ Alaptörvény 28. cikk.

Felhasznált Irodalom:

- Antal Dániel: A nyilvánosság és büntetőeljárás. In: *Studia Iuvenum Iurisperitorum* (szerk.: Drinóczi Tímea). Pécsi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Kar, Pécs 2010. 219-239. o.
- Dr. Baka András: A bírósági tárgyalások nyilvánossága. *Magyar Jog* 2010. 7. sz. 385-387.o.
- Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. Magyar Hivatalos Közlönykiadó. Budapest 2007.
- Bordás Mária: A „hatékony” állam győzelme a jogállam fölött? (I.rész) *Közjogi szemle* 2012. 1.sz. 15-25. o.
- Bóka János: 'To Delay Justice, Is Injustice' – Az ésszerű időtartam követelményének összehasonlító vizsgálata. In: *A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika* (szerk. Badó Attila). Gondolat kiadó, Budapest 2011. 134.o. – 155. o.
- Cheesman, Samantha: Tisztességes eljárás? Egy összehasonlító elemzés Fordította Sulyok Márton In: *A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika* (szerk. Badó Attila). Gondolat kiadó, Budapest 2011. 65.o. - 90.o.
- Chronowski Nóra – Drinóczi Tímea – Petrétei József – Tilk Péter – Zeller Judit: *Magyar Alkotmányjog III. Dialóg Campus kiadó, Budapest-Pécs 2006 (2008, 2010)*
- Prof. Dr. Eser, Albin: A „törvényes bíró” és kijelölése a konkrét ügyben. Fordította: Dr. Pusztai László. http://www.freidok.uni-freiburg.de/volltexte/6259/pdf/Eser_A_toervenyes_biro.pdf (2012.06.17.)
- Fleck Zoltán: Bírósági szervezetek és alapjogok. In: *A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika.* (szerk. Badó Attila). Gondolat kiadó, Budapest 2011. 13-38. o.
- Fleck Zoltán: *Bíróságok mérlegen I.* Pallas kiadó, Budapest 2008.
- Herke Csongor: Az előzetes letartóztatás elméleti és gyakorlati kérdései. http://doktori-iskola.law.pte.hu/files/tiny_mce/File/Archiv2/Herke_Csongor_Tezisek.pdf (2012.06.18.)
- Herke Csongor: *Büntető eljárásjog.* Dialog Campus kiadó, Budapest-Pécs 2010
- Herke Csongor: Súlyosítási tilalom a büntetőeljárásban. *PTE ÁJK Pécs* 2010. <http://digitalia.tudaskozpont-pecs.hu/?p=3167> (2012.06.19.)
- Herke Csongor – Hautzinger Zoltán: *Büntető eljárásjogi alapkérdések.* AndAnn kiadó, Pécs 2011.

- Dr. Jobbágyi Gábor: A Polgári eljárás gyorsítása az eljárások elhúzásának és elhúzódásának megakadályozása Magyar Jog 2011. 2. sz. 103-106.o.
- Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog Osiris Kiadó, Budapest 2010.
- Dr. Kondorosi Ferenc: Emberi jogok és jogi kultúrák az Európai Unióban. Saldo kiadó, 2012.
- Legény Krisztián: A bírói etika és a tisztességes eljárás. Acta Humana 18. évf. (2007) 1-2. szám 241-245.o.
- Dr. Morvai Attila: A bírói etika és a tisztességes eljárás. Magyar Jog 2007. 11. sz. 702-704. o.
- Nagy Anita: Büntetőeljárás gyorsító rendelkezések az Emberi Jogok Európai Egyezményében, az Európai Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlásaiban, az Európai Unióban és a hazai jogalkotásban. Bíbor kiadó, Miskolc 2008.
- Navratil Szonja: Az igazságszolgáltatás nyilvánossága In: A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika (szerk. Badó Attila). Gondolat kiadó, Budapest 2011. 156.o – 179.o.
- Nyilas Anna: A bíróság és a felek percselekményei a gyorsaság és hatékonyság szemszögéből Jogtudományi Közlöny 2009. 2. sz. 65-73.o.
- Dr. Osztovits András: Új magyar Polgári perrendtartás szükségességéről Magyar Jog 2010. 3. sz. 158-163.o.
- Paczolay Péter: Előszó. In: A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika (szerk. Badó Attila). Gondolat kiadó, Budapest 2011.
- Pákozdi Zita: A bírói jogkörben okozott károk megtérítése és a tisztességes eljárás. Miskolci Jogi Szemle 6. évf. 2. sz. 87-100.o.
- Petrétei József: Magyar alkotmányjog II. Dialog Campus kiadó, Budapest-Pécs 2007, 2009
- Dr. Pócza Róbert: A polgári eljárást gyorsító szabályok érvényesülése a gyakorlatban Magyar Jog 2006. 3. sz. 153-161.o.
- Dr. Pócza Róbert: Bírói aktivizmus helyett tisztességes eljárást! Magyar Jog 2007. 4.sz. 223- 233.o.
- Rácz Attila: Alkotmányos alapelvek és a bírósági szervezet vitakérdései. Jogtudományi Közlöny 2002. 9. sz. 373-377.o.
- Susan Rose-Ackerman: Bírói függetlenség és korrupció. In: Az igazságszolgáltatási rendszerek átláthatósága (szerk. Garai Borbála). Transparency International, Budapest 2008. 47-58. o.

- Sulyok Márton: „In All Fair-ness” avagy Igazság szerint... In: A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika (szerk. Badó Attila). Gondolat kiadó, Budapest 2011. 91.-133.o.
- Tóth Mihály: Az Alkotmánybíróság határozata a kiemelt ügyek egyes büntetőeljárási szabályairól. Jogesetek Magyarázata 2012/2. sz. 10-19. o.
- Turkovits István: A jogorvoslathoz való jog jogelméleti aspektusairól. Miskolci Jogi Szemle 6. évf. 2. sz. 101-109. o.
- Velencei Bizottsági Vélemény a bíróságokról szóló a CDL-AD(2012)001 számú vélemény elfogadása után módosított magyar sarkalatos törvényekről http://tasz.hu/files/tasz/imce/2011/velencei_bizottsag_cdl_ad_2012_020_modositott_birosagi_torvenyek_hun.pdf (2012.11.20.)
- Visegrády Antal: Az igazságszolgáltatás néhány jogfilozófiai problémája. http://epa.oszk.hu/02000/02065/00002/pdf/visegrady_az_igazsagszolg_nehany_jogfilozofiai_problemaja.pdf (2012.06.17.)

Felhasznált Jogforrások

- Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya
- Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata
- Emberi Jogok Európai Egyezménye
- Európai Unió Alapjogi Chartája
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
- 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya
- 1952. évi III. törvény a Polgári Perrendtartásról
- 1994. évi LXXI. törvény a választottbíráskodásról
- 1997. évi LXVI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról
- 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
- 2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárások és szolgáltatások általános szabályairól
- 2011. évi LXXXIX. törvény az egyes eljárási és igazságszolgáltatást érintő egyéb törvények módosításáról
- 2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról
- 2011. évi CLXIII. törvény az ügyészségről
- 2012. évi CXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény, valamint a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény módosításáról
- 1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és intézkedések végrehajtásáról
- 11/1992 (III.5.) AB határozat
- 58/1995 (IX. 15.) AB határozat
- 67/1995. (XII. 7.) AB határozat
- 6/1998 (III. 11.) AB határozat
- 19/1999 (VI.25.) AB határozat
- 14/2002. (III. 20.) AB határozat
- 166/2011. (XII. 20.) AB határozat
- 33/2012. (VII. 17.) AB határozat
- 3242/2012. (V.10.) AB határozat